

A-15479
A. TEALANE

Mag. agr.

KÖÖGIVILJADE,
KARTULI JA TUBAKA
KASVATUS

TALLINN 1942

PÖLLUMAJANDUSLIK KIRJASTUSÜHISTU „AGRONOOM“

TAHTSAMATE KÖÖGIVILJADE,
KARTULI JA TUBAKA KASVATUS

A. TEALANE

Mag. agr.

TÄHTSAMATE
KÖÖGIVILJADE, KARTULI
JA TUBAKA KASVATUS

2010:2477

20558:

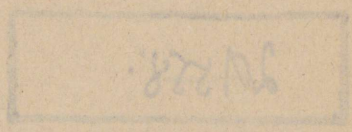
TALLINN 1942

PÖLLUMAJAND. KIRJASTUSÜHISTU „AGRONOOM“ KIRJASTUS

2.

A-13479

Saateks.

Endavarustamise põhimõte ei ole meil uudne, juba teist korda ühe inimpõlve kestel tuleb meil mehiselt seda lahendada. Siin peab iga ühiskonnaliige oma otsekoheste ülesannete kõrval leidma võimalusi olla abiks vajalike elamistarvete tootmiseks. Sõjaolukorrast tingitult omab toitlustamise küsimus põhilise tähtsuse, mille lahendamisele kaasaaitamiseks on küllaldaselt võimalusi ka väljaspool põllumajandust töötavail kodanikel, kuna paljudel meie linnade, tööstuskeskuste ja alevi elanikel on võimalusi saada kasutamiseks maad.

Ei saa nõuda, et kõik väljaspool põllumajandust tegelevad perekonnad hakkaksid kasvatama aedvilja, kuid arvestades meie omavalitsusasutiste ulatuslikke eeltöid, tõuseb aiamaa kasutajate arv mõnekümnele tuhandele.

Ka talumajapidamistes ei ole veel üldiselt kuigi ulatuslik köögiviljade kasvatamine. Leidub talusid, kus isegi oma perekonna tarvis tähtsamad köögiviljad, nagu peakapsas, kaalikas* ja aedpeet, puuduvad.

Arvestades seda, et söögiviljakasvatusele tuleb meil senisest enam tähelepanu juhtida, ja paljudele maakasutajatele, kellel puuduvad võimalused laiema ulatusega aian-duse õppe- ja käsiraamatute kasutamiseks, võiks käesolev raamatuke köögivilja, kartuli ja tubaka kasvatamisel olla abiks. Ei või unustada, et maa nõuab harijalt püsivust, teadlikkust ja hoolt, mis omakorda kindlustavad mullapinnast saagiõnnistuse.

Autor.

Üldosa.

MILLINE MAA SOBIB KÖÖGIVILJA KASVATAMISEKS?

Köögivilja kasvatamiseks sobib maa, kus põhjavesi ei ole kõrgemal kui 80 sm ja kus muld oma koostiselt on taimekasvule vastuvõetav. Taimekasvule sobivaks peetakse mulda, mis sisaldab pealmises kihis umbes 15 sm paksuselt huumust. Liivased ja eriti punase liiva maad ei ole aiataimede kasvatamiseks sobivad, siin saab tulemusi üksikute kultuuride kasvatamisel siis, kui maa on tugevasti väetatud ja kasvuajal jõutakse küllaldaselt taimi kasta. Ka liiga õhukese pealmise mullakihi paepealsed mullad ei ole aedviljade kasvatamiseks kohased, siin saab rahuldavaid tulemusi, kui mullakihi paksus püsib vähemalt 20 sm piirides.

Kuivendatud soodes on samuti võimalik kasvatada eduga aedvilju, kus jääb nõudeks, et pealmine pind peab olema kõdunenud, s. o. kui see koosneb peenest mullast, mis ei sisalda samblaturvast. Viimane püsib mulla pinnal lagunemata tükkidena, kuna kõdunenud soomuld harimisel muutub peeneks. Köögivilja kasvatamise võimalused maapinna sobivuse seisukohalt on palju ulatuslikumad kui tegelikus elus seda hinnatakse. Nii mõnigi põllumees põhjendab köögivilja tagasihoidlikku viljelemist tihtigi sellega, et maa on halb, köögivilja ei edene. Siin mõistetakse maa halbust ikkagi nii, et maa iseloom ei võimalda köögivilja kasvatamist arendada. Küsimuse hindamisel tuleb ikka otsustada seisukohalt, et maad on enamuses köögivilja kasvatamiseks rahuldavad, kuid vaja on väetamise, maa õige harimise ja taimede eest kasvuajal hoolitsemise teel panna aedvili kasvama. Juur- ja köögivilja kasvatamiseks maa valikul võib arvestada, et mustmulla savi sisaldavad mullad on viljakamad, sellega sobivamad aedvilja kasva-

tamiseks, kuna mustmulla liiva ja kruusa sisaldavad nn. kergemad mullad on sobivamad jälle kurgi, sibula ja porgandi kasvatamiseks. Nii võib rääkida muldade enam- või vähemsobivusest üksikute aedviljakultuuride seisukohalt, kuid üldiselt juur- ja köögivilja kasvatamiseks sobimatu muldi põllumaa hulgas esineb harva. Tuleb panna tähele, et kohtadel, kus kasvab põlluvili või on olnud rahuldav rohukasv ja maa ei kannata liigse niiskuse all, võib julgelt asuda juur- ja köögivilja kasvatamisele.

MAA KÖÖGIVILJA KASVATAMISKÕLBLIKUKS MUUTMINE.

Maa juur- ja köögiviljade kasvatamiseks ettevalmistamisel tuleb arvestada, millises seisukorras on maa. Siin võib eraldada kolme maa seisukorda:

1. aedvilja kasvatamiseks saadud maa on olnud eelmisel aastal põlluviljade all.
2. maa on söödima, kuid aastate eest oli kasutada põlluna.
3. maa on pikemat aega olnud heinamaa või soo ja maakuivendamise järele küntud üles.

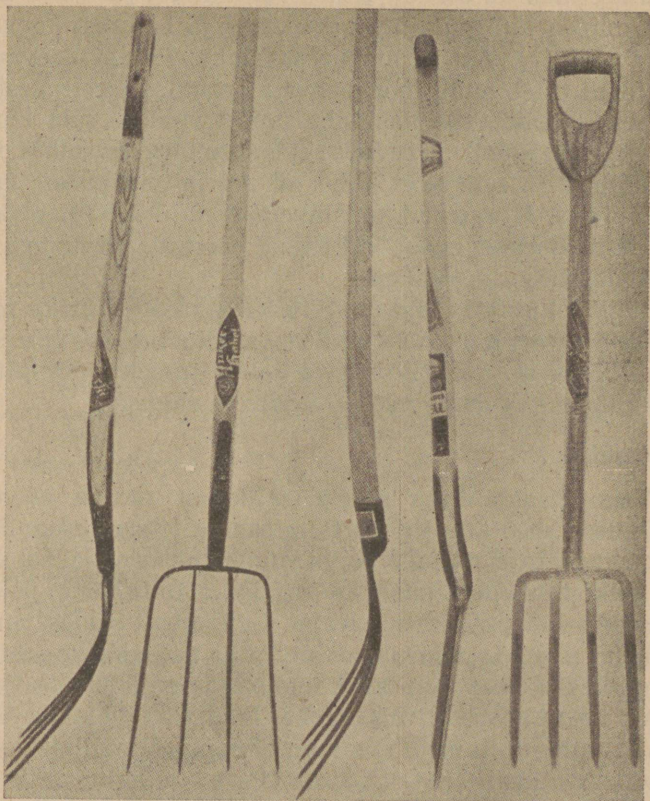
Põllumaa aedvilja kasvatamiseks võtmine ei sünnita erilisi raskusi. Tuleb maale anda tugev laudasõnnik ja see künda sügisel mulda. On maa jäänud sügisel kündmata, tuleb see viia läbi kevadel, mis köögiviljade kasvatamiseks ka annab eeldused. Sügisene künd, kui see on toimunud õigel ajal, nii et maa enne külmamist on mõne nädala saanud seista, ja sellega ühtlasi ka käärinud, annab eelise kõrgema saagi kindlustamiseks. Sügisel küntud maa künniviilud külma mõjutusel muutuvad kevadiisel harimisel peeneteraliseks, samuti on sügisene künd parem mulla niiskuse säilitaja kui seda on kevadine künd.

Teisel juhul, kus saadakse juur- ja aedvilja kasvatamiseks söödima, mille kamar on tugevasti heintaimede juurtega kasvanud läbi, nõuab maa harimine aedvilja kasvatamiseks suuremat tööd. On maa küntud sügisel sügavalt, tuleb kevadel tulla toime künniviilupealse harimistööga, kuna kõdunemata rohukamarat pealispinnale harida ei ole

vajalik. Samuti tuleb ka kevadise künni puhul kummuli-
keeratud rohukamar jätta uuesti hilisematel maakohenda-
mistöödel mullapinnale toomata.

Tuleb maa harimise künnitöid asendada labidaga kaeva-
misega, kaevatakse söödimaa nii ümber, et pealispinna
rohukamar jääks 20—30 sm sügavusse. Selle töö läbivi-
misel kõrvaldatakse ümberkaevataval maal umbes 35—
40 sm sügavuselt ja 30 sm laiuselt muld ühes rohukama-
raga, saades nii väikese renni või kraavi. Labidaga maa
ümberkaevamisel mullakamar ja muld heidetakse kaeva-
mise alguses tehtud kraavi, ja nii jätkatakse mulla ümber-
kaevamise tööd edasi. On mustmullakiht paksem, nii et eel-
poolmärgitud 35 sm sügavuse ümberkaevamise juures ei
tule ümberkaevamisel nähtavale aluspõhi, ei ole mainitud
mulla ümberkaevamise sügavusel kahjulikku mõju otse-
kohe maa viljakusele. On aga mustmullasegase pealis-
pinna kiht õhem, tuleb ka ümberkaevamise sügavust vä-
hendada vajaduse korral kuni 20 sm sügavuseni. Põhi-
mõtteks jäägu, et üle 10 sm paksuse kihi ei ole soovitav
alumist väheviljakat mulda tuua pealispinnale, ja eriti
tuleb sellest pidada kinni, kui aluspind on liiv või kruus ja
kui maa väetamiseks ei ole küllaldaselt kasutada lauda-
sõnnikut.

Mulla ümberkaevamisel tuleb viilu paksuseks võtta
ligikaudu 10 sm, mis mulla teeb kobedamaks, võimaldab
välja noppida umbrohu juuri ja ei jäta ümberkaevatud
mullakihisse suuri tühikuid. Siin on jutt mulla põhilisest
harimisest, toimugu see adra või labidaga, kus viime läbi
mullakohendamise, mille järele muld peab olema ühtlaseks
keskkonnaks taimede juurekava arendamisel, taimede toitainete
ja vee mullapinnast omandamisel. Kolmanda võimalusena
on soomaa aedtaimede alla võtmine. Siin võib mulla ümber-
kaevamine olla õhem kui mineraalmaal, parajaks kaeva-
mise sügavuseks tuleb pidada 25 sm. Tähtsamaks üles-
andeks jääb ikkagi pealiskamar kummutada tihedalt üm-
berkaevamise sügavuselt mulla põhja, kus see võimalikult
väikeste tükkidena peenendatult ei katkesta mulla ümber-
kaevatud pealmise kihi ühendust mulla alumiste kihtidega.

Valik mullaharimise riistu: a, b, c — sõnnikuhark, d — aedlabidas, e — mullahark.

On mineraal- või soomaal juur- ja aedvilja kasvatamiseks pealispinna kamar liiga tihe ja maakasutamise õigus valdajal pikemaks ajaks, võib rohukamara umbes 10 sm paksuselt maapinnalt eraldada ja selle järele kaevata maa 25—30 sm, s. o. $1\frac{1}{2}$ labidalehe sügavuselt, ümber. Eraldatud rohukamara mättad asetatakse rohukamara poolega allapoole korrapärasesse hunnikusse, mis paariaastase seismise järele annab hea turbamulla. Ka saab rohumättaid eduga kasutada komposti valmistamisel.

Kevadise maa ümberkaevamise või künnitööga tuleb alata kohe, niipea kui muld on tahenenud ja laguneb kaevates või kündes ega jää liigniiskusest panka. Pärast kaevamist või kündi tuleb muld mõnepäevase seismise järele äestada tasaseks, milline töö käsitsiharimisel viiakse läbi kaevamishargi puudumisel tavalise sõnnikuhargiga mulla läbi raputamise ja sellejärgi kohe rehaga mitmekordse tasan-damise teel. Kergemad ja kuivemad mullad tuleb kohe pärast ümberkaevamist või kündi äestada, toimugu see äkke või hangu ja rehaga.

Sügisel küntud maal on kevadel esimeseks tööks pinna äestamine, mis hoiab ära mulla pankakuivamise, viib maa-pinna käärivasse seisukorda ja hoiab taimekasvule nii va-jaliku kasvuteguri — vee — asjatu auramise.

Väetamine.

Taim sisaldab rea aineid, milledest ta ise koosneb. Enamuses need ained peab taim saama kasvuajal mullast. Taimekasvataja mureks on, et mullas oleks vajalisel mää-ral kõiki taimedele kasvuks vajalikke toitaineid, ja seda taimedele kättesaadavas olekus. Lihtsamalt öeldes, mullas leiduvad taime toidained peavad olema kergesti vees lahustuvas olekus, sest taim saab omandada oma juurte kaudu ikkagi neid toitaineid, mis on vees lahustunud olekus. Tähtsamad taime toidained, mis maa väetamisel mullale juurde antakse, on kaali (K_2O), fosfor (P_2O_5) ja lämmastik (N). Põhilisemaks maa väetamise aineks on laudasõnnik. Olgu märgitud, et ka inimeste väljaheited sisaldavad rohkesti taimekasvuks vajalikke toitaineid, olles oma mõjult laudasõnnikust tugevam. Sõnnik sisaldab eespoolmainitud kolme tähtsat taime toidainet, peale selle annab mullale hulgaliselt taime kasvu soodustavaid nägematuid abimehi, pisi-lasi-baktereid, kes edendavad mullas käärimist, mis omakorda võimaldab seal leiduvaid taime toidaineid muuta taimele kättesaadavasse olekusse. Mõned liigid neist aitavad kaasa liblikõislastele taimedele õhust lämmastiku kasutamiseks. Ka rikastame sõnniku andmisega mulda mitmesuguste orgaaniliste ainetega, mis kõdunedes annavad taimedele toitaineid.

Suurema taime toitainete sisaldavusega on aga kunstväetised, kus taimekasvule vajalikud ained on kontsentreeritud olekus. Kunstväetisi võib nende taime toitainete sisaldavuse poolest jagada nelja gruppi.

I fosforväetised, II kaaliväetised, III lämmastikväetised ja IV segaväetised. Peale kunstväetiste on rida koduseid väetisi, nagu laudasõnnik, inimeste väljaheited, kompost ja puutuhk, mis kõik tuleks hoolega ära kasutada.

Väetiste toitainete sisaldavus.

Meil tarvitavad väetised	Tähtsamate taime toitainete sisaldavus %		
	fosforhape (P ₂ O ₅ %%)	kaali K ₂ O	lämmastik N
I fosforväetised:			
superfosfaat	18—20	—	—
eesti fosforiit	27—30	—	—
II kaaliväetised:			
kaalisool	—	40	—
III lämmastikväetised:			
lubisalpeeter	—	—	15,5
tšiilisalpeeter	—	—	16,0
montaan salpeeter	—	—	25,0
väävelhapu amm.	—	—	20,6
lubi ammon salp.	—	—	20,5
IV segaväetised:			
nitrofoska	14	18	14
laudasõnnik	0,4	0,5	0,4
puutuhk, lehtpuu .	3,5	10,0	—
puutuhk, okaspuu	2,5	6,0	—
tahm (nõgi)	1,2	4,5	1,6

Kunstväetiste kasutamisel tuleb pidada silmas asjaolu, et siis ei ole õieti väetatud, kui pannakse mullale sellist väetist, mis sisaldab ainult ühte taime toitaineid. Asjale on kasulikum ja väetisnõudlus õigemini rahuldatud, kui kasu-

tatakse maa väetamisel kunstväetistest fosfor- ja kaaliväetisi korraga, millele lisaks antakse ka veel lämmastikväetisi.

Kunstväetiste mõju taimekasvule on kiire, sest taime toitainetesisaldavus kunstväetistes on kõrge ja kergesti lahustuvus olekus. Eriti kiiremõjulised kunstväetised on lämmastikväetised, s. o., mis kannavad salpeetri nimetust. Tähtsama kunstväetise aseainena saab väiksemate maaalade väetamisel häid tagajärgi puutuhaga. Puutuhk sisaldab tähtsamatest taime toitainetest kaalit ja fosforhapet ning peale selle veel lupja. Koos puutuhaga tuleks ära kasutada ka tahm (nõgi), mis peale kaali- ja fosfori sisaldab ka veel vähesel määral lämmastikku. Põlevkivituhal väetisainena tähtsust ei ole. Lehtpuutuhk on maa väetamisel parema mõjuga kui okaspuutuhk. Hagudest saadud tuhk omakorda on jälle kõrgema taime toitainetesisaldavusega kui sama puuliigi halgude tuhk. Tavaliselt halgudest saadud puutuhk on küllalt sobiv kunstväetiste puudumisel mõneaarilise (1 aar = 100 ruutmeetrit) maa-lapi väetamisel, kui seda on kasutada mõnikümmend kg.

MILLEGA VÄETADA KÖÖGIVILJU.

Maa väetamiseks väetishulga määramisel võetakse arvesse, milline on mulla viljakuse seis. Teisiti öeldes, kas muld oma koosseisult on viljakas ja millal see on saanud sõnnikut.

Edasi tuleb kohe seada küsimus, milliseid taimi kavatsetakse maal kasvatada. Siinkohal olgu märgitud, et maa väetisetarve arvatakse ette kasvatatavate taimede saagi järgi. Kasvatatakse maal juur- või köögivilju, siis on tarvis kõrgemat väetisemäära kui teravilja kasvatamisel, sest juurviljade saagikogus on mitmekordselt suurem teravilja-saagist. Näiteks üheaarilisel maaalal kaalikaid kasvatades, keskmise saagi korral, saame 250 kg juurvilja, kuna sama suure maaala teraviljasaak kõigub 15 kg piirides. On ju tõsi, et ei saa võrrelda toiteväärtuse poolest juurvilja teraviljaga, kuid saakide kogustes on vahed niivõrd suured, et põhjustavad juurviljade kasvatamisel ka tugevasti maad väetama.

Väetamiseks tarvitatakse laudasõnnikut, komposti, kunstväetisi ja tuhka. Kohe tuleb seada maa kasutamiseks saamisel küsimus, millisel määral ja kust on võimalik saada maa väetamiseks väetisaineid, ja samas kohas jõuda selgusele, kuipalju kasutada olevale maale on tarvis väetisi.

Väetisenõudluse ja sõnniku parema ärakasutamise seisukohast väetise tarbe määramisel võib köögiviljad jaotada kahte rühma.

I rühma kuuluvad kultuurid, mis kasutavad paremini sõnnikut ja millistele viljadele eeskätt tuleb püüda anda sõnnikut. Siia rühma arvatakse peakapsas, salat, spinat, tomat, kurk, aeduba, aedhernes, kaalikas, peet ja kartul.

II rühma arvatakse taimed, mis ei kasuta värsket sõnnikut nii hästi ära kui esimese rühma taimed, kuid sellele vaatamata on siia rühma kuuluvate taimede toitainetenõudlus suur. Teise rühma kuuluvad: porgand, juurpetersell, söögisibul, lillkapsas ja tubakas.

Sõnnikunõudlusel juur- ja köögiviljade rühmadesse liigitamisel üksikute taimede seisukohalt ei ole väga täpsaid piirjooni. Taimede rühmadesse jagamisel praktiseeritakse aianduses tavaliselt kolme rühma, kuid siinkohal praktilisest nõudest väljudes peaks olema küllaldane taimede kahte rühma jagamine.

Millega väetada I rühma kuuluvaid taimi?

Esimesse rühma kuuluvatele taimedele, arvestades keskmist mullaviljakust, tuleks ühele aarile anda väetisi:

I võimalus, kus on kasutada laudasõnnik ja kunstväetised. Sõnnikut 500—700 kg, s. o. üks keskmine hobusekoorem. Kaalisoola 3—4 kg, superfosfaati 5—6 kg, lämmastikväetisi 2—3 kg.

II võimalus — puudub laudasõnnik ja kaalisool.

Laudasõnniku asendamiseks, kas või osaliseltki, tuleb hankida vähemal määral sõnnikut, leotada vees, ja selle sõnnikuveega kasta taimi kasvu ajal 1—2 korda. Samuti tuleks ära kasutada õue ja tänava peenemad pühkmed sõnniku asendamiseks maa väetamisel.

Kaali puuduse rahuldamiseks vajab üheaariline maaala keskmise headusega puutuhka 5 korda kaalult enam kui 40-protsendilist kaalisoola.

Nii kujuneks teise väetamisvõimaluse näites toodud väetiskoguseid ühele aarile: sõnnik — pühkmed ja sõnnikuvesi kastmiseks, puutuhka 20—25 kg, superfosfaati 4—5 või 6—7 kg e. fosforiiti ja lämmastikväetisi 2—3 kg.

III võimalus — puuduvad kunstväetised ja sõnnik. Siinses olukorras tuleb sõnniku- või virtsaveega kasta taimi kasvuajal 3—4 korda. Nõutada soomulda, selle mittesaamisel koguda tavalist aiamaa mulda hunnikusse, kallata sellele pesuveed, võimaluste korral segada sinna hulka käimla sisu, kaevata paar korda tihedalt ümber, nii saame kiirkomposti taimede väetamiseks kasvuajal. Siin kujuneks ühe aari maa väetamiseks tabel järgmiseks: sõnnik — pühkmed, kiirkomposti muld, sõnnikuvesi 3—4 korda kastmiseks ja puutuhka 30—40 kg.

Teise rühma kuuluvate aedviljade väetamistarbe rahuldamisest ei ole olulist tähtsust uute näidete toomiseks, need on samad mis I rühma taimedel, kuid ära võib jääda laudasõnnik, lämmastikväetise hulka vähendada 1 kg võrra ja sõnnikuveega taimede kastmist kasvuajal praktiseerida 2 korda. Pühkmete ja kiirkomposti mulla andmine on kasuks ka teise rühma taimedele.

Eespooltoodud väetisnäited on keskmise viljakusega maa kohta, ja kui on kasutada eelmisel aastal sõnnikut saanud heas kasvujõus olev muld, võib toodud väetiskoguseid vähendada 25% võrra. Alla keskmise kasvujõuga muldade juures pidada enamvähem kinni näidetes toodud väetiste kogustest. Nende suurendamisi algajal maaga tegelejal ette võtta ei tarvitse. Väetismäärade suurendamises ei ole hoiatus sellepärast, et näidetena toodud väetiste hulgad oleksid maksimaalsed, aga kuna tegemist on väga erineva iseloomuga muldadega, ja kasvatatavad kultuurid erinevad väetise nõudluse poolest, on õigem ülemääradena piirduda näidete väetismääradega. Tubaka kasvatamisel tarvitada väetamiseks peamiselt puutuhka ja kompostimulda.

Kuidas väetada?

L a u d a s õ n n i k k üntakse või kaevatakse labidaga maa ümberkaevamisel mulda, nii et see püsiks umbes 10—

20 sm sügavuses ja seega asetseks 10 sm paksuses mullakihis, kuid ei oleks kaevatud sügavamale kui 20 sm. Kui sõnnik asetseb liiga sügaval, on eriti raskemate muldade juures sõnniku kõdunemine aeglane ja taimed ei saa ära kasutada esimese aasta kasvuaja jooksul seda küllaldasel määral. On aga tegemist õlesõnnikuga, ning see jääb maapinnale liiga lähedale, põhjustab sõnnik põuasel suvel pealmises mullakihis põuahädaohtu, sest maal ei ole alumiste kihtidega vajalikku ühendust, mis soodustaks alumistest mullakihtidest pinna lähedale niiskuse saamist. On aga kasutamiseks hästi peenike sõnnik, kompostimuld või peenikesed pühkmed, võib neid pärast mulla ümberkaevamist segada hanguga umbes 10 sm sügavuselt mulla pealmisesse kihti.

Kunstväetiste ja tuha kasutamine.

Kunstväetised, peale lämmastikväetiste, ja puutuhk antakse maale enne taimede külvi või istutamist umbes üks nädal. Need väetised külvatakse maha pärast mulla sügavharimist, kusjuures jääb nõudeks, et kunstväetised ja tuhk segatakse mulla pealmise kihiga. Põllul kunstväetised segatakse mulda äkke või kultivaatoriga, kuna aia maal, eriti väiksemate lappide juures, enamuses hobusega veetavaid maaharimise riistu ei saa kasutada ja siin tuleb kunstväetiste mulda segamise töö viia läbi reha või hanguga. Kunstväetiste mulda segamisel sügavuse piiriks olgu ligikaudu 6 sm. Kunstväetiste külvitehnika kohta olgu märgitud, et külv tuleb viia läbi vaikse ilmaga, sest tuulise ilmaga läheb väetist lendu ja töö iseendast on ka tülikas. Külvitöö tuleb viia läbi nii, et kunstväetise kord oleks ühtlane kogu külviks määratud maa-alal. Kaalisoola, superfosfaadi ja fosforiidi kasutamisel on soovitatav enne külvi need väetised omavahel hästi läbi segada ja külvata koos. Tuha külv viia läbi üksikult, sest kunstväetistega selle segamisel puuduliku läbisegamise korral võib suurema mõjuga väetis sattuda üksikutele kohtadele. Ühtlase väetise külvi tagamiseks on parem, kui kogu külviks määratud kunstväetis jagatakse pooleks ja maa külvatakse üle kaks korda, pikuti ning risti. Nii selgub esimesel külvil, kuidas jät-

kus maale väetist, mida teiskordsel külvil võimalik parandada.

Segaväetised — nitrofoska ja hakafoska — külvatakse maha mõni päev taimede külvi või istutamise eel, segades reha või äkkega umbes 4 sm sügavuselt mulla pealmisse pinda. Nitrofoska ja hakafoska kasutamisel umbes $\frac{1}{3}$ väetise kogusest antakse taimedele kasvuajal.

Lämmastikväetiste andmine.

Lämmastikväetised antakse taimedele kasvuajal pealiskäetisena, välja arvatud need lämmastikväetised, mille nimes esineb ammoonium või ammoniaak. Antakse $\frac{1}{3}$ osa enne taimede külvi või istutamist ja segatakse õhukeselt mullaga, kuna teine pool antakse taime kasvu ajal pealiskäetisena. Kõik lämmastikväetised, mis kannavad salpeetri nime, antakse taimedele pealiskäetisena kasvuajal.

Pealiskäetisena külvatakse lämmastikväetisi taime kasvuajal 2—3 korda, kusjuures vähema lämmastikväetise normi korral külvatakse see välja kahel korral, suurema väetise annuse puhul tuleb külvata kolmel korral. Seejuures küsimuse praktilises käsitluses tuleb pidada meeles, et noorte taimede puhul lämmastiku annustega ühel külvil ei minda üle ühe kg aari kohta, kuna järgmistel külvidel lämmastikväetise kogused tuleb hoida 1,25 kg piirides aari kohta.

Lämmastikväetiste andmise ajaks on sobiv esimene kord umbes nädal pärast taimede ülestõusmist ja taimede istutamise korral, kui taimed on juurdunud ja kasvama hakanud. Teine kord pärast taimede harvendamist ja istutatud taimede puhul umbes 3 nädalat pärast esimest lämmastikväetise andmist. Lämmastiku andmise eel on tarvis kõik umbrohud juur- või köögiviljade hulgast kõrvaldada ja toimetada ka taimede vaheltharimist-muldandmist.

Kolmandat korda lämmastikväetisi anda taimedele 2 nädalat teiskordse lämmastikväetise andmise järele. Nõudeks jääb, et ka kolmanda korra lämmastikväetise andmise eel peab aed olema umbrohost puhas. Ka peetakse kolmanda korra lämmastikväetiste andmisel silmas, kuidas on taimede kasvujõud. On taimede kasv väga lopsakas ja

lehestiku värv hästi tumeroheline, väetatakse kidurama kasvuga taimi. Porgandi ja peterselli väetamisel piirdu- takse 1—2-kordse lämmastikväetise andmisega.

Lämmastikväetiste andmise viis ja ilmastik.

Lämmastikväetis riputatakse pöidla ja kahe esimese sõrmega taime ridade lähedale või poolkaares mõne sm kaugusele iga taime ümber. Noorte taimede südamiku leh- tedele kunstväetise sattumine ei ole soovitav, küll ei ole see hädaohtlik, kui väetise üksikud terad puutuvad kokku taime väliste lehtedega vähesel määral.

Lämmastikväetise külv põuaste ilmade puhul võetakse ette õhtupoolikul, kui päikese soojuse mõju on väiksem. Hommikul kastega lämmastikväetise sattumine taimeleh- tedele võib tekitada, kui ilm on päikesepaisteline ja kaste aurab kiirelt, lehtedele „kõrbenud“ laiike. Paremaks läm- mastikväetise andmise ajaks on pilvine ilm või kui hakkab sadama vähest vihma, samuti pärast vihma, kui maapind on märg. Põuaste ilmade puhul ei saa aga alati oodata lämmastikväetiste andmisega ning väetis tuleb kül- vata välja õhtu eel.

Vedelväetised.

Aedviljade kasvuajal kasutatakse väetamiseks vedel- väetisi, mis on kiire mõjuga. Lämmastik-kunstväetiste puu- dumisel aitab sõnnikust või virtsast valmistatud vedelväe- tis viia aedvilju heasse kasvujõudu. Tuntud vedelväetisi on veega lahjendatud virts, milleks 10 osa vee kohta lisatakse 1 osa virtsa. Virtsa ei ole köögivilja kasvatajatel alati saada, samuti on virtsa koostis väga erinev ja ühekülgne.

Soovitav on valmistada veise, hobuse või linnu alus- põhuta värskest sõnnikust sõnnikuleotis. Selleks kogu- takse umbes $\frac{1}{4}$ tunni sõnnikut, mis lahustatakse veega, järk-järgult hästi segades; lõpuks täidetakse nõu veega. Päeva või paari seismise järele, kui sõnnik on hästi vees lagunenu, on see sobiv vedelväetise valmistamiseks. Mit- mepäevane sõnniku vees seismine ja käärimine ei ole eriti nõutav. Sõnnikuleotis lahjendatakse veega, kusjuures võe- takse 1 osa leotise lahu kohta 5 osa vett, milline lahu vedel- väetisena sobib taimede kastmiseks.

Ka kunstväetistest valmistatakse vedelväetisi. Ämbri-
täies vees lahustatakse 25—30 grammi kunstväetist ja
lahu kasutatakse taimede kastmisel.

Vedelväetisi taimede kastmiseks on soovitav anda siis,
kui taimed on kasvujõus, mitte aga kohe istutamise järele,
millal taimed pole veel õieti läinud kasvama. Vedelväeti-
sega taimede kastmist ei ole soovitav tihedamini võtta ette
kui 10 päeva järele.

Vedelväetis kallatakse taimedele ridade vahele taime-
rea lähedal, kuid mitte taime varre ümber. Vedelväetise
liigselt ridade vahele laialivalgumise ärahoidmiseks on soo-
vitav laiemate taime reavahede korral tõmmata taime-
reast mõne sm kauguselt ridade sihis väike renn, kuhu kal-
latakse vedelväetis. Suuremate vahedega üksikult kasva-
tatavate köögiviljade juures tehakse taime ümber varrest
pisut kaugemale kastmise renn.

KÖÖGIVILJADE KASVATAMISE VIISID, KÜLV JA ISTUTAMINE.

Kasvatamisviisid.

Köögivilju kasvatatakse tasasel maal, peenardel ja
vagudel. Peamiseks kasvatamisviisi olulisemaks määra-
jaks peab jääma maapinna iseloom, kusjuures kuivemate
ja kergemate muldade juures kasvatatakse köögivilju
tasasel maal. Tasasel maal on mullast niiskuse auramine
palju väiksem kui vagude ja peenarde puhul.

Tasasele maale tõmmatakse nööri järele korrapärased
sirged rennid, kuhu külvatakse või istutatakse taimed.
Hiljem kasvuajal taimede vahelharimise kaudu kogub
järk-järgult mulda taime ridadele lähemale. Tasasel maal on
taime ridade vahelt harimine hõlpsam kui vagudel kasva-
tamisel, samuti mahub taimi ühele maaüksusele tasasel
maal kasvatamisel enam. Peenral köögiviljade kasvata-
mine on meil üldiselt laialdaselt levinud ja vähemates aeda-
des muutunud harjumuseks. See viis iseendast ei lähe

lahku kuigi palju tasasel maal taimede kasvatamise viisist, kus on lahkumineku põhjuseks peamiselt peenra kõrgus.

Peenra kõrguse määratakse olgu mulla niiskus, kusjuures kuivemapinnalise mulla juures peenrad tehakse madalad või märgitakse nende vahed ainult jalgadega sõtkudes. Peenra tavalisemaks kõrguseks on kuni 15 sm, kuid ainult õige niisketel muldadel ja eriti Peipsiäärses siguri ja sibulate kasvatamise rajoonis peenarde kõrgus on isegi 50 sm ja vahest ka enam. Peenarde laiuseks on 120 sm, kus peab märkima, et laiema peenra puhul ei ole võimalik viia läbi harimistöid, ja kitsamate peenarde puhul läheb jälle peenravahedena enam maad kaduma, sest peenra vahemaaks tuleb jätta 25—30 sm laiune maa. Taimede juures, mis kasutavad osaliselt kasvuajal ka peenra vahesid, nagu kurk, võib peenrad valida kitsamad.

Köögiviljade kasvatamise viisi määramisel peale mulla iseloomu on olulise tähtsusega kasvatatavate taimede liigid ja nende iseloom.

Küsimuse lahendamisel on soovitatav kapsas, kaalikas ja peet kasvatada tasasel maal ja teised kultuurid peenral. On aga maa niiske, kasutada peenraid köögiviljade kasvatamiseks.

Külv.

Köögivilju kasvatatakse seemnest külvates alalisele kasvukohale ja istutatakse taimedest, kusjuures üksikuid kultuure, näiteks kaalikaid ja aedpeete, sobib istutada taimedest või külvata seemned lõplikule kasvukohale. Siin sügisel saagis hea hoolitsemise juures olulisi vahesid ei esine. Kapsas, tomat, kurk ja mitmed teised kultuurid nõuavad taimede kasvatamist lavades, kuna jälle näiteks porgand, sigur ja naeris ümberistutamist ei salli. Köögiviljade, samuti juurviljade külv toimetatakse ridadesse, milleks käsitsikülvil tõmmatakse ette väikesed rennid, valides renni sügavuse olenevalt kasvatatava taime iseloomust ja seemne mullaga katmise paksusest.

Külvitehnika kohta olgu märgitud, et enamuses tuleb viia külv läbi käsitisi, kus peenemate seemnete juures külvi ühtluse saavutamine on väga raske. Näppudevahelt seem-

neid välja külvates ei saa peenemaid seemneid ühtlaselt külvata, kohati kukub üleliia seemet, mis on külvise raiskamine. Seemnekülvi reguleerimiseks on soovitatav asetada peened seemned pudelisse, sulgeda pudel korgiga, milles on peenike toru, kas või linnusule rootsust, mille kaudu sõrme toru ees hoides saab külvata ühtlasemalt seemneid.

Külvitiheduse määrajaks on seemnete idanemise % ja taimede kasvunõuded. Enne külvi, ja seda eriti siis, kui seeme on seisnud aastaid, tuleb viia läbi seemnete idanemise % määramine. See töö iseenesest on lihtne. Idandatavaist seemneist loetakse mõnikümmend tera välja, asetatakse taldrikule mitmekordsele ajalehe- või kuivatuspaberile. Paberile valatakse ettevaatlikult vett, nii et vesi seemneid üle ei ujuta, kuid paber olgu korralikult märg. Vee auramise takistamiseks pannakse teine taldrik kummuli idanevaile seemneile. Iga päev korra lisatakse vähesel määral vett, nii et paber seisaks ühtlaselt märg, 7—10 päeva pärast loetakse idanenud seemned, selle järele on teada seemnete idanemise %. Porgandi, selleri, peterselli ja sibula seeme vajab idanemiseks kuni 20 päeva. Seemnete idanemise %-dist peab iga aiapidaja olema teadlik enne külvi.

Seemnete külvil tuleb arvestada seda, et iga aedviljaligi seemne idanemise eelduseks on soojuse ja niiskuse osas erinõuded. Eriti on temperatuuri nõudlus köögiviljataimede idanemiseks oma ulatuselt lahkuminev. Siinkohal olgu nimetatud, et näiteks kurk nõuab idanemiseks keskmiselt 14° C mulla soojust, kuna jälle kapsas idaneb juba eduga 6° C mullatemperatuuris.

Istikute kasvatamine.

Istikuid nimetatakse rahvalikult enamikus taimedeks, kuid kuna taime mõiste on laialdane, jääb sõnale istik ka tegelikus elus eesõigus. Istikud kasvatatakse poolsoojades ja pikema kasvuaja nõudlusega istikud soojades, köetavates lavades. Kapsa-, kaalika- ja peediistikute kasvatamist on võimalik viia läbi ka peenral, ilma et selleks oleks tarvis poolsooja lava.

Olen aastaid saanud viimaseist aprillikuu päevist kuni 10. maini peenrale külitud kapsast rahuldava saagi.

Peamiseks kapsa sordiks oli amager, mis arvatakse hiliste sortide hulka, kuid on tegelikult poolhiline sort. Istikute kasvatamiseks peenar tuleb valida põhjatuulte eest varjatud kohale ja kahele poole peenart panna serviti laudad, nii et laua serv peenra pinnast oleks 10 sm kõrgem, mis on vajalik külmade korral peenarde katmiseks. Peenarde laiuks valida umbes 1 meeter, mis hõlbustab katmist. Katmise hõlbustamiseks asetatakse peenrale peenikesed latid ja varvad, mis toetuvad peenra äärelaua servale. Nii võib katmiseks kasutada ka riidetükke, kuuseoksi ja mitmesuguseid teisi katmisvahendeid, kusjuures õlgmatid ja aknad on sobivamaid katmisvahendeid. Peenral kapsaistikute kasvatamine on võimalik varastel ja poolhilistel sortidel, kuid hiliste sortide juures selline istikute kasvatamine ei anna tulemusi. Kaalika- ja peediistikute kasvatamine on täiesti võimalik viia läbi peenral, kus külv on soovitatav teha enne 15. maid. Varaste ja poolhiliste kapsaistikute väljaistutamist võib toimetada kuni keskuunini, kaalika- ning peeditaimede hilisemaks istutamise ajaks on pööripäev. Selline põhimõte on püsinud ka põllumeeste hulgas vanarahva tarkusena, et pärast pööripäeva istutatud juurviljad ei kasvata alla, kapsad annavad ainult lehti. Lavades kasvatatud istikud võimaldavad viia läbi varem istutamistöid, mis omakorda ka enamuses annab kindlama eelduse kõrgemaks saagiks.

Istutamine.

Istikud on sobivad istutamiseks, kui need sisaldavad 3—4 pärislehte. On nõutav, et istikud ei oleks kasvanud liiga tihedalt, mis avaldub pikkades, nõrkades, peenikeses vartes ja lehtedes. Tugevad, hästi arenenud istikud lähivad paremini kasvama ja saavad kiiremini üle istutamise põdemisest, mis omakorda avaldab soodustavat mõju saagile.

Istikute väljaistutamiseks on eelistatav pilves või vihmane ilm, kuid alati ei ole võimalik jääda ootama soodsat

ilmastikku, ja ka põuase ilmaga tuleb taimed istutada välja. Põuase ilmaga on soovitatav istutada õhtupoolikul, millal päikese soojuse mõju on juba vähenenud.

Istikud pärast istutamist nõuavad kastmist, millel on õieti kaks tähtsat omadust — esiteks muld taime juure ümber saab niiskeks, teiseks kastmise vesi viib mulda taime juurte ümber jäänud tihikesse. Istutamistöö tehnika kohta olgu märgitud, et seda tehakse enamikus kätega, kusjuures parema käe kahe esimese sõrmega surutakse auk mulda ja vasakus käes istikut hoides pistetakse see

Kapsaistikud.

auku. Sellejärele mõlema käe esimeste sõrmede ja päkkade abil surutakse istiku ümber auk kinni nii, et see toimuks kogu istutamisaugu sügavuselt, sest vastasel korral jäävad taime juured istutamisaugu alumises osas mullata rip-puma.

Sõrmedega istutamisaukude tegemine on raske ja aeganõudev töö, eriti siis, kui maa ei ole küllalt kobe. Istutamisaukude valmistamine on hõlpus istutamispulgaga, millega töötades pistetakse terve rida auke valmis, kusjuures istutamistöö läheb kiiresti.

Istutamispulki müüakse seemnekauplustest, kuid neid võib valmistada ka ise. Kõvemast puust voolitakse 3—4 sm jämeduse pulga üks ots 10—15 sm pikkuselt teravaks. Pulgaga on hõlpsam töötada, kui käeshoitav ots on sile ja kõver või nupukujuline.

Sirgete ridade ja ühtlaste vahekauguste saamiseks on tarvis nõöri järele käsikõplaga tõmmata mulda renn, mis hoiab ka kastmise vee laiali valgumast. Istikute juurte kuivamise vältimiseks istutamise ajal tuleb istutatavad taimed hoida nõus, mitte aga lahtiselt mullal.

KÖÖGIVILJADE EEST HOOLITSEMINE KASVUAJAL.

Köögiviljad nõuavad kasvuajal hoolitsemistööd, mis tuleb viia läbi õigeaegselt ja korralikult. Korralikult väetatud ja haritud maal võib köögiviljade saak ikalduda täiel määral, kui kasvuaegsed hoolitsemistööd jäetakse hoole- tusse. Sellevastu taime kasvuajal köögiviljade teadlike hoolitsemistööde kaudu ka tagasihoidliku viljakusega maalt on võimalik saada keskmist saaki.

Tähtsamad köögiviljade kasvuaegsed hooldamistööd võib kokkuvõetult jagada alljärgnevalt:

1. kastmine
2. mullakooriku hävitamine ja reavahede kohendamine
3. umbrohu hävitamine
4. külitud taimede harvendamine
5. lisaväetiste andmine
6. tugikeppide panek, taimede sidumine ja kasvude kärpimine
7. taimekahjurite ja -haiguste tõrje.

Kastmine.

Köögiviljade niiskuse nõudlus kasvuajal on enamikus tunduvalt suurem kui seda saab kätte sademeist. Ka peab meeles pidama, et sademeid, eriti kevadel, on vähe. Köögi- viljade mullast ülestõusmiseks ja kasvu kiirendamiseks on tunduvalt abi, kui on võimalik vahetevahel taimi kasta. Kergeil kuivadel liivamaadel on aedviljade kastmine roh- kem tarvilik, samuti tuleb siin pidada silmas, milliseid kul- tuure kasvatatakse. Kurk, tomat, salat ja redis nõuavad tingimata täiendavat kastmist, kuna paljud teised köögi- viljakultuurid lepivad sellega, kui kastetakse enne mullast tõusmist. On rida köögivilju, näiteks kaalikas ja peet, mis pärast ühekordset kastmist istutamise järele eriti kast- mist ei vaja, vähemalt keskmise niiskusega muldadel.

Pealmine mullapinna kuivamine ei nõua veel taimede kastmist, kui taime juured asetsevad suures osas niiske- mas mullas.

Kastmisest on taimedele enam kasu, kui see sünnib, olenedes põuast ja taimede veenõudlusest, ikkagi mõne- päevase vaheaja järele, mitte aga iga päev.

Kastmine tuleb viia läbi nii põhjalikult, et pärast öhtust kastmist järgmiseks hommikuks oleks kastmise vesi niisutanud kuiva mulla korra läbi kuni alumise niiske pinnani. Kastmine on soovitav võtta ette öhtupoolikul, millal päikese soojuse mõju on vähem ning mullapinnalt kastmise vee auramine tagasihoidlikum. Ka toob taimede kastmine esile taimede jahutamise sooja ilma puhul, mis keskpäeval on tunduv. Järsk temperatuuri kõikumine ei ole taimede kasvule kasulik. Eriti suuri temperatuuri kõikumisi põhjustab külma veega kastmine, mis pärast kastmise veeks on sobiv päikese käes seisnud vesi. Kastmiseks on sellekohased kastmiskannud, kust vesi läbi sõela peenikeste jugadena kallatakse taimedele. Kastmiskannu puudumisel tuleb õrnematele taimedele vihaga piserdada vett, kuna hiljem, kui pealmine pind on niiskunud, saab kallakuliselt hoitud ämbrist käega, sõrmi pisut laiali hoides, vett piserdada taimedele. Käega kastmine on aega ja enam vett nõudev kui kastmiskannuga töötamine, kuid kastmine täidab siiski oma ülesande.

Mullakooriku hävitamine ja reavahede kohendamine.

Pärast vihma ja kastmist tekib eriti savisisaldavaid muldadel mullakoorik, mis takistab taimede mullast tõusmist, ja hiljem, kui taimed on tõusnud, kahjustab mullakoorik taimede arnemist. Mullakoorik tuleb taime ridade vahelt purustada, milleks on sobivad reavahe harimise kultivaatorid, nende puudumisel tuleb taime reavahed segada läbi käsikõpla või mõnepiilise rehaga. Mõnepiilise reha valmistamine on hõlpus, selleks lüüakse keskmise pikkusega latinaelad puusse, mis rehataoliselt pannakse varre otsa. Seemnest külvatud taimede ridade kohal mullakooriku purustamist tuleb toimetada väga ettevaatlikult, nii et seemned ei saaks liigutatud ega pealispinnale kistud. Ka ei saa siinkohal jätta märkimata, et juba mullast tõusnud taimede ümber mullakooriku hävitamist saab viia läbi sõrmedega, kus ühelajal mullakooriku kõrvaldamisega on võimalik ka taimi mullata.

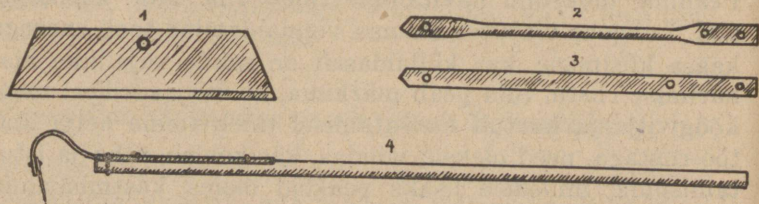
Umbrohu hävitamine.

Üheks suuremaks paheks köögi- ja juurviljade kasvatamisel võib aedades ja samuti põldudel suvel panna tähele üleliigset umbrohtude võimutsemist. Köögiviljade kasvatamisel jäägu nõudeks, et umbrohud tuleb õigeaegselt ja põhjalikult hävitada juba sellepärast, et köögiviljadest tahame saaki, kuna aga umbrohud viivad alla kultuurtaimede saagi. Umbrohud kasutavad kasvuks mullast taime toitaineid jõulisemalt kui kultuurtaimed. Edasi, umbrohud kasvavad kiiresti kultuurtaimedest üle, varjavad nii valguse mõju, samuti kasutavad umbrohud ka rohkesti mulla niiskust, mis kõik on kahjulik kultuurtaimede kasvule. Umbrohtude aiast ärahoidmine ei olegi eriti raske töö, kui suve jooksul neid põhjalikult hävitada vähemalt kolm korda. Tihedamalt kasvatatavate taimede vahelt kitkutakse umbrohud välja käsitsi, mis on aeganõudev töö. Peamine umbrohu hävitamine tuleb viia läbi käsikõpla abil. Laiemas ulatuses aiamaa võimaldamine toob enesega kaasa küsimuse, kas küllaldaselt on saada vajalikke aiaharimise riistu. Siin peab märkima, et mõneaarilisel maal köögivilja ja kartuli kasvatamisel tuleb toime nelja aiatöö-riistaga, need oleksid labidas, käsikõblas, reha ja istutamispulk, milledele lisaks peaksid olema kastmiskannu või ämbri ja nõöri kasutamise võimalused. Käsikõplale langeb suur osa taime kasvuaegseist hoolitsemistöist, mis põhjustab siinkohal selle aiatööriista juures pikema peatumise.

Käsikõplaid oli enne sõda müügil igalpool. Nende valik tüüpide järgi andis päris kirju kogu. Tähtsamaks nõudeks juurviljaharimise kõpla juures on, et see oleks võimalikult heast terasest, mis töötamisel ei ummistuks mullagá. Sobivaiks kõpla mõõtudeks on tera laius 15—18 sm ja kõrgus 3—5 sm.

Praegu sõjaajal on küsitav, kuipalju käsikõplaid tuleb müügile, kuid iga aiapidaja peab selle riistaga olema varustatud. Lõppude-lõpuks ei ole see nimetamisvääreks takistuseks köögiviljade kasvatamisel, kas käsikõplaid tuleb müügile või mitte, sest seda aiatööriista saab ilma ääsi-

tuleta iga mees ise valmistada. Põllumajandusliku nõuande töös olen käsikõplaid valmistanud mitmeid. Selle tööga tulid toime hea eduga Harjumaa rahvaülikooli ja algkooli viimase klassi õpilased. Käsikõpla materjaliks läheb tarvis kolm asja: nimelt 1) 15—18 sm pikkune ja 3—5 sm laiune vana vikati, saelehe või muust terasest plekitükk, mis kannatab külmalt meisliga raiumist, 2) 20 sm $1\frac{1}{2}$ —2 sm laiust ja umbes 3 mm paksust vitsrauda ja 3) üks neet. Terasplekist raiutakse meisliga välja trapetsikujuline tükk ülalantud mõõtude piires, millest saab kõpla tera. Vitsraual ühest otsast raiutakse meisliga mõlemad teravad nurgad ära ja lüüakse torniga otsast 1 sm kauguselt auk läbi. Samasuur auk lüüakse läbi ka kõpla teraks võetud teraspleki keskkohast, 1 sm kaugusel äärest. Kõpla tera needitakse ühe neega vitspleki külge, millega hiljem kinnitatakse kõblas varre külge, kusjuures vitsplekk nee kohalt asetseb maapinna pool.

Käsikõblas ja selle osad.

1. Käsikõpla tera. 2. Käsikõpla roots ümmargusest rauast. 3. Käsikõpla roots vitsplekist. 4. Koduselt valmistatud käsikõblas.

Vitsplekk painutatakse poole sanga kõverusega kõpla tera suunas, lüüakse sealt kohalt alates, kuhu sobib vars kinnitada, mõne sm vahega kaks auku läbi ja kinnitatakse kahe naelaga varre külge. Et kõblas varre küljes püsiks kindlamini, lõigatakse varresse vitsplekikohane ase ja kinnitatakse lisaks naeltele veel traatvõruga kinni. Sobiva vitspleki mitteleidmisel saab kõpla valmistamisel selle rootsuks kasutada ka $\frac{3}{4}$ sm rauda, kuid see tuleb enne neetimist otstest taguda laperguseks, mis nõuab juba tules soojendamist. Koduselt valmistatud kõplad on kerged ja töötamisel tihtigi osutunud paremaiks reast vabriku kõblastest.

Käsikõblas käiatakse hõövliterataoliselt alumisest servast teravaks, hoolitsetakse selle eest ka töötamise vahe-aegadel, et see tööriist püsiks teravana. Kõplaga töötades lõigatakse umbrohu juured mõne sm sügavuselt läbi, samuti sünnib kultuurtaimedega, kui selle riistaga tehakse harvendamistööd. Kõplaga töötatakse püsti seistes, kusjuures kõpla tera liigub mulla pealmises kihis, lastes läbi lõigatud umbrohud, samuti mulla, üle tera järjest maha.

Külitud taimede harvendamine.

Iga taime liik nõuab kasvuajal parajat tihedust, mis võimaldab taimedelt kõige kõrgema saagi. Kuna tiheda taimede seisu korral saagi kvaliteet kannatab, samuti võib saak üldse ikalduda, on vajalik, et taimede harvendamistöö viiakse läbi parajate vahekaugustega õigeaegselt. Taimede harvendamise õige aeg on taimede kasvu algul, kui taimi on võimalik umbrohtudest eraldada. Harvendamistööd tuleb juunikuu jooksul enamikus lõpetada. Sobivad taimede vahekaugused on näidatud köögiviljakultuuride kirjeldamisel, kus on ka toodud siinkohal kirjeldamata jäetud tähtsamad kasvuaegsed hoolitsemistööd.

Tähtsamate köögiviljade kasvatamise kirjeldus kultuuride järele.

VALGE PEAKAPSAS.

Köögiviljadest meie oludes tuleb valget peakapsast pidada üheks tähtsamaks kultuuriks. Sellel taimel on täita ulatuslik osa rahva toitlustamisel. Kuid kahjuks ei jätku seda kaupa küllaldaselt, igalpool isegi mitte põllupidajate omatarbe rahuldamiseks, rääkimata veel linnade ja tööstuskeskuste elanikkonna korralikust varustamisest.

Valge peakapsa kasvatamine ei ole eriti raske töö, kuid mitmes piirkonnas ei olda lihtsalt harjutud kapsast kasvatama ega omistata sellele taimele vajalist tähelepanu. Igal maapidajal tuleks vähemalt omatarbeks kasvatada küllaldaselt kapsaid.

Kasvunõuded.

Valge peakapsas eelistab kasvuks niisket mulda, kuid mulla koosseisu osas on see taim päris leplik. Teda võib kasvatada mineraal- kui ka soomaal, kus pole põuakartev kuiv muld. Kapsas nõuab tugevat väetist, kaali ja lämmastiku osatähtsus peaks olema esikohal. Tugeva sõnniku andmisel võib esimesel kasvatamise aastal kunstväetise osa jääda väiksemaks, kuid seejuures peab märkima, et valge peakapsas on siiski tänulik tugevale väetamisele.

Meie ilmastikuolud temperatuuri poolest on kapsa kasvatamiseks kohased. Öökülmade möödumisel võib kapsaistikud istutada välja, sest üksikud vähemad öökülmad, kus temperatuur ei lange madalamale kui -4°C , ei kahjusta veel kapsaistikuid, küll aga rikub veel väiksem külm vastõusnud noored kapsataimed.

Täiskasvanud korralikud kapsapead kannatavad kasvukohal jalal olles külma kuni -10°C , kui temperatuur tõuseb aeglaselt ja öökülmale ei järgne päikeseküllane sulailm.

Maaharimine peale mulla kevadise ümberkaevamise või künni piirdub kuni kapsa istutamiseni pealispinna äestamisega, rehaga rehitsemisega või käsikõplaga kõplamisega, nii et muld oleks kobe, käärivas olekus, ja umbrohud ei saaks kasvama hakata.

Enne kapsa istutamist mulla teiskordne sügavharimine ei ole vajalik, sest see soodustab mulla niiskuse kadu. Sügisel korralikult küntud maal tuleb piirduda kevadel peamiselt pinnapealsema maa harimistööga, ainult raskemal muldadel viia läbi kevadine künd või sügavam ümberkaevamine.

Kasvatamisviisid.

Kapsaistikud kasvatatakse ette lavades, kuid poolvarajasi ja poolhiliseid sorte on võimalik kasvatada tuulevarjulisel päikesepaistelisel kohal ka peenral. Seemned külitakse peenrale aprilli lõpul kuni mai algpäevadeni. Külv tehakse 5—6 sm vahekaugusega ridadesse või laialtkülvina, kus tuleb pidada silmas, et taimedel on parajad vahekaugused. Ühel ruutmeetril mahub ühtlaselt kasvama 600—700 istikut. Seemned kaetakse mullaga umbes $\frac{1}{2}$ sm sügavuselt, hakkides need mulda rehaga või riputades vajalisel hulgal seemnetele mulda peale.

Pärast külvi lüüakse laua või labidaga peenral muld tihedamaks. Korraliku hooldamise järele 6 nädalat pärast külvi on istikud sobivad väljaistutamiseks. Nad jõuavad ka selle aja jooksul kasvatada 3—4 pärislehte. Peakapsast on sobiv kasvatada peenral või tasasel maal, kus niiskema mulla puhul tuleb eelistada peenral kasvatamist, kuna enamatel juhtudel on meie mullad sobivad kapsa kasvatamiseks tasasel maal.

Rea vahedeks varajastel sortidel jäetakse 50, poolvarajastel ja poolhilistel 55—60 sm, hilistel sortidel 70 sm. Taimede vahekauguseks reas on sobiv 40—60 sm, olenedes mulla viljakusest ja kasvatatavast sordist. Hilisemad sordid vajavad suuremaid vahekaugusi, samuti heas kasvujõus

Peakapsas enkhuizeni kuulsus.

oleval mullal tuleb kasutada suuremaid vahekaugusi. Keskmiselt ühel aaril mahub kasvama 300—400 kapsataime.

Kapsa sortide kirjeldamine siinkohal viiks pikale, kuid üldiselt olgu märgitud, et varajastest sortidest on tuntum meil titherna II ja ditmarski varajane, poolvarajastest juuni hiigel, poolhilistest kopenhaageni turg, enkhuizeni kuulsus, gluckstadt'i hiiglane ja Taanist pärinev sort amager.

Hoolitsemine kasvuajal.

Mõni päev pärast taimede kohaleistutamist tuleb võtta ette järelkontroll ja istutada kuivanud taimede asemele uued istikud. On taimed umbes 10 päeva järele pärast istu-

tamist juba juurdunud ja omandanud kasvujõu, antakse kapsale pealisväetist lämmastik-kunstväetise või vedelväetise näol. Samal ajal on tarvis ridadevaheline muld läbi kõblata, seda eriti taime lähemast piirkonnast, selle järele kõblatud pind tõmmata rehaga üle, et mulla pealne kiht oleks kobe. Reavahe harimise eririistade puudumisel tuleb sama tööd korrata paarinädalase vaheaja järele, kus kõplaga töötades juhatakse ridade vahelt mulda taime ridade lähedusse.

Tähtsamaks tööks kapsa väljaistutamise järele on ka taimekahjurite jälgimine, sest nende rüüste, eriti noortele taimedele, võib kujuneda mõne päeva vältel hävitavaks, kui õigel ajal ei võeta mõjuvaid abinõusid tarvitusele.

Keskmiselt ühelt aarilt võib kapsasaaki loota 400 kg.

LILL- EHK ÕISKAPSAS.

Lillkapsast kasvatatakse meil veel väga piiratud hulgal, olgugi et nõudmine selle järele on elav. Lillkapsa pea moodustavad noored õisikuosad, mis tarvitatakse toiduks.

Kasvunõuded.

Lillkapsas on nõudlik taim ja edeneb hästi sügavapõhjalistel huumuserikastel muldadel, mis on korralikult haritud ja heas kasvujõus. Eelistab kasvuks värskelt ülesharitud maad, on tänulik, kui saab kasvuks päikesepaistelise koha, mis on varjatud põhja- ja idatuulte eest. Algajal aiapidajal on soovitatav kasvatada ainult omatarbeks mõnikümend taim. Istikud kasvatatakse soojades lavades.

Hoolitsemine kasvuajal.

Lillkapsa rea vahede kauguseks jäetakse 50 ja taimede vahekauguseks reas 30 sm. Istutatakse välja valge peakapsaga ühel ajal. Kuna lillkapsad koristatakse varem kui peakapsad, siis on soovitatav maa täielikuma ärakasutamise seisukohalt kasvatada lillkapsaste vahel madalaid kiiresti valmivaid kultuure, nimelt redist ja salatit.

Lillkapsas nõuab ka kasvuajal kastmist, ja seda eriti siis, kui muld pole küllalt niiske. Lillkapsa pead päikesevalguse otsesel mõjul muutuvad kiiresti tarvitamiskõlbma-

tuks, mispärast murtakse lehti samalt taimelt peadele varjuks päikese eest.

Sortidest oleks nimetada taani eksport ja dippe saavutis.

Taimkahjurid.

Kapsaste tähtsamad kahjurid on: naerimardikad ja maakirbud, kes algavad oma hävitustööd maikuus, kusjuures hävitus on eriti mõjuv noorte taimejuures.

Naerimardikas on lepatriinusuurune sinakas-roheline putukas. Talvitab mardikana ja asub kevadel ilmade soojenemisel hävitustööle; närvides lehtedele augud sisse. Leidub taimelehtedel vigastusi, tuleb tähelepanelikult vaadelda taimi, kas ja kui ulatuslikult esineb naerimardikaid. Naerimardikas muneb munad taime lehtede alumisele küljele, kust umbes 10 päeva pärast ilmuvad tõugud,

Lillkapsas taani eksport.

need teevad hävitustööd 10—12 päeva, langevad mulda ja 10 päeva järele ilmub neist uust põlvkond mardikaid.

Kokkuvõttes olgu märgitud, et naerimardika munast 30—35 päeva kestel ilmub uus põlv naerimardikaid.

Maakirbudest on meil tuntud vöödilised ja mustad kirbud, kes söövad taime lehtedelt roheka mahlase osa välja, mille järele taime lehed närtsivad, muutudes krõbisevalt kuivaks.

Mõjuvaks vahendiks naerimardikate ja maakirpude vastu on taimede tolmutamine kaltsiumarsenaadi või „Gralit'i“ tolmuga. Tolmutamisel kasutatakse erilisi vahendeid, nn. tolmuteid, kuid väiksel maa-alal tõrjetöö korraldamiseks ei ole tarvis tolmuteid. Tolmutamistöö saab eduga viia läbi koduse abinõuga. Mürktolm seotakse kahekordsele marlitükile, mis seatakse kepi otsa ja seda raputatakse iga taime kohal, nii et taim kattub õige õrna tolmu korraga. Tolmu kulub ühekordseks tolmutamiseks üheaarilisele maale 50 grammi. Tolmutamistöö võetakse ette kuiva ja vaikse ilmaga. Kaltsiumarsenaat on mürgine, sissehingamise eest hoidumiseks seotakse tolmutamisel suu ja nina ette kahekordne rätik, kuhu vahele asetatakse kiht vatti.

Taimed ja nende osad ei ole toidukõlblikud inimesele ega loomale pärast tolmutamist kahe nädala kestel. Tolmutatud taimed või nende osad tuleb enne tarvitamist siiski pesta.

Naerimardikad ja maakirbud kahjustavad ka kaalika ja redisetaimi, tõrje sama kaltsiumarsenaadiga tolmutamine.

K a p s a k ä r b e s on kujunenud ka mitmes piirkonnas vastistutatud kapsastele hädaohtlikuks. Kapsataimed lähivad pärast istutamist küll kasvama, kuid varsti seejärel lehed närbuvad ja muutuvad siniseks, taim jääb kasvusseisma, tuleb kerge tõmbega mullast välja, nagu ei olekski taimel juuri. Lähemalt vaadates on näha rootsul valgeid vaklu, mullas olnud rootsu pikuti noaga lõigates tulevad ka sisemusest valged vaglad nähtavale. Närtsinud taimi kapsakärbse hävitusest enam päästa ei saa, kuid vigastatud taimed on soovitatav ühes juure ümbruses oleva lähema mullaga koguda kokku ja põletada ära, et kärbse hävitustöö ei laieneks.

Kohe pärast istutamist kapsakärbeste esinemisel munevad need oma munad maapinna lähedale kapsa rootsule. Mõne päeva järele munadest ilmuvad tõugud, kes söövad endid kapsa rootsusse, liikudes juurte suunas ja kahjustades nii taimi.

Kapsakärbse munad kapsa rootsul näevad välja nagu peenikesed linaluud. Vähemal maa-alal kapsakasvatajail on

soovitav 5 päeva pärast istutamist kõik kapsataimed vaadata järele ja hävitada kärpse munad. Kapsataime rootsude järelevaatusel on soovitatav ühe sm sügavuselt kapsa rootsu ümber muld kõrvaldada, kärpsemunad pigistada katki ja muld tõmmata jälle taime rootsu ümber tagasi. Seda tööd korrata veel teine kord 7 päeva järele.

Suuremal maaalal kapsakärpse munade hävitamine käitsi nõuab väga palju tööjõudu.

Kapsakärpse kahjustamise tõrjeks soovitatakse asetada kapsa rootsu ümber paberist kaelus, mis takistab kärpse munemist taime varrele. Kaelus kujutab paberist ketast, kus väike auk keskel, milleni paberi äärest tehtud üks lõige. Isiklikult olen pannud tähele, et pärast istutamist kohe kapsataimede kastmisel viljapuu karboliineumi lahuga 1 : 100-le ja petrooleumi lahuga 1 : 300-le on olnud kapsakärpse ärahoidmiseks hea mõju. Heaks vahendiks kapsakärpse tõrjeks on tubakatolm, mis riputatakse pärast istutamist umbes 3—4 päeva hiljem kapsavartele.

Kapsaliblika röövikud on üldiselt tuntud kapsausside nime all. Siin on mõjuvaks tõrjeabinõuks kapsa lehtede alumiselt küljelt liblikamunade ja hiljem lehtedelt röövikute ärakorjamine.

SÖÖGIKAALIKAS.

Selle kultuuri kasvatamine iseendast ei nõua ulatuslikke erioskusi aianduse alal, kuid siiski nüüd, kus tarbimine näib olevat suurenenud, ei jätku kaalikaid turu nõude rahuldamiseks.

Kasvunõuded.

Kaalika kasvatamiseks on siinne kliima soodus ja kasvuaeg küllaldane, nii et varakult istutatud kaalikad saavad täiskasvanuks septembri keskel, millal juurika kasvuks on veel mõni nädal aega. Kaalikataimed taluvad noorelt paarikraadist öökülma, kuid juurikad rikub ära 5°C külma kasvukohas. On niiskusenõudlik taim, kuid annab keskpärase saagi ka kuivematel muldadel, arvatud välja õige kuiv ja kerge maa, kus saak jääb väikeseks, aga täielikult

siiski ei ikaldu. Paksemad savimullad on kaalika kasvatamiseks eelistatud.

Kaalika kasvatamiseks pole eriti tähtis vana aiamaa, sest ka põllul ja uudismaal võib korraliku mineraalväetisega saada hea kaalikasaagi. Uudismaal ja põllul kaalika kasvatamine on teatud määral soovitatugi, sest seal on vähem kahjureid, kaalikad kasvavad kujult ja koore pinna järele nägusad.

Kasvatamisviisid.

Kaalikas sobib külvata seemnest kasvukohale, kuid algajal aedviljakasvatajal, ja eriti siis, kui seemet on vähe, tuleb eelistada istikute kasvatamist. Seemned külvata peenrale maikuu algul kapsaistikute kasvatamise kirjelduse kohaselt.

Istikud sobivad istutamiseks 5 nädala kasvamise järele, kui taimedel on 3—4 pärislehte.

Kaalika kasvatamine viia läbi tasasel maal ja ainult õige niiske mulla juures istutada kaalikad peenrale. Sobivaks kaalika reavahede kauguseks on 55 sm, reas taimede vahedeks jätta 25—30 sm. Ühele aarile mahub kasvama keskmiselt 700 taime. Soovitakse külvata kaalikas seemnest lõplikule kasvukohale, tõmmatakse nööri järele mulda umbes 1 sm sügavune renn, kuhu riputatakse seeme. Külvi järele aetakse renn mullaga täis ja vajutatakse muld lauaga kinni, et seemned saaksid sügavamast mullast niiskust. Maa harimine — nagu on kirjeldatud valge peakapsa juures.

Hoolitsemine kasvuajal.

Kaalikataimed nõuavad ka istutamise järele kohe kastmist, millele vaatamata kuivemal maal palju kaalikataimi närtsib, kuid mõne päeva möödumisel ilmub südamikust uusi lehti. Täiesti närtsinud taimed, millel ei ole nädala möödumisel märgata uute lehtede kasvu algust, tuleb asendada uute istikutega. Seemnest kasvukohale külitud kaalikataimedele pärast mullast tõusmist on soovitatav anda pealiskastmisena salpeetrit või kasta ridade lähedalt maad vedelväetisega, kuid nii, et vasttõusnud taimi ei rikutaks. Taimede mullast ülestõusmise järele tuleb reavahe-

de muld kohendada kõplaga ja hävitada kõik umbrohud. Selle järele tuleb taimed harvendada. Kaalikataimede harvendamise sobivaim aeg on, kui taimedel on 3 pärislehte. Sellisesse kasvujärku jõuavad kaalikataimed 3—4 nädala kestel pärast ülestõusmist. Harvendamistöö viiakse läbi kõpla abil, jättes eespoolkirjeldatud vahekaugusega kasvama ühe tugevama taime. Tuleb ilmsiks ridades tühikuid, istutatakse parajate kaugustega need taimi täis. Pärast harvendamist on soovitav anda taimedele teist korda pealiskastmist.

Istutamise korral on suurem töö istutamine, samuti taimede kasvatamine peenral, kuid seemnest lõplikule kasvukohale külvates on harvendamiseni ka tarvis viia läbi ridadevahelt harimine, hävitada umbrohi ja harvendada taimed. Juuni keskel, millal toimuvad kaalika harvendamis- ja ka istutamistööd, näeb kaalikapõld välja väga kurb, kuid see pilt peab olema muutunud jaanipäevaks. Jõutakse selleks ajaks kaalikataimed hoida elus ja anda pealiskastmist, on sügiseks saagilootused head.

Kaalika hoolitsemistööd seisavad umbrohu hävitamises, pealiskastmise andmises ja reavahede kohendamises. Mulla ümber juurika kogumine ei ole kaalikale tarvilik. Kaalika- saaki ühelt aarilt võib hinnata keskmiselt 250 kg. Sortidest eelistatakse krasnoselskit, kuid sort bangholm, mis on söödakaalika nimekirjas, sobib oma maitselt ja iseloomult ka küllalt hästi söögikaalikana.

Taimekahjurid.

Kaalika hädaohtlikumateks kahjuriteks on naerimardikad ja maakirbud, mille tõrje on kirjeldatud kapsa juures. Eriti on hädaohtlikud momendid, kui taimed on mullast tõusnud, millal maakirbud võivad need nii ära hävitada, et maapidajal jääb mulje, nagu oleksid jäänud taimed mullast tõusmata. Taimede ridade kohal mütsiga maapinna lähedalt tõmmates jääb maakirpude esinemisel neid ka mütsi.

Kapsaliblika röövikud kahjustavad ka kaalika lehti. Need tuleb õigeaegselt ära korjata.

SÖÖGIPEET.

Söögipeedil enne sõda ei olnud meil küllaldaselt turgu, need vähesed kogused, mis turustamiseks kasvatati, ei leidnud kohalikul turul alati ostjaid. Söögipeedi nõudmine turul paisus järsku kõrgeks, kui venelased okupeerisid Eesti, sest vene rahval on ju boršisupp toidukaardil tähtsaimal kohal, kuna Euroopa rahvad kasutavad seda aedvilja enam salatina. Sõjaolukorrast tingitult on peedi tarvitamine elanikkonnas tõusnud ja nõudmine kauba järele väga elav. Seemne nappust arvestades ei saa loota, et k. a. sügisel selle kaubaga turg oleks küllaldaselt rahuldatud. Omatarbe rahuldamiseks peaks söögipeedi kasvatamine püsima kavas.

Kasvunõuded.

Söögipeedi kasvatamine on meie oludes üks kindlmaid köögivilju, mille ikaldust ilmastikuoludest ja taimekahjuritest tingitult ei ole karta. Peet on küll iseenesest soojanõudev taim, kuid saab täiskasvanuks kiiresti, milleks jätkub siinsest kasvuaja pikkusest täiel määral.

Peeditaim kannatab kasvades 3—4 ° C külma, kuid juurikate külmavastupidavus on vähem, — 2° C rikub juurikad. Peet edeneb hästi igasugusel mullal, kus on vajalisel määral taime toitaineid ja maa pole liiga niiske. Soovitav on olemasoleval maalapil peedi jaoks leida päikesepais-teline koht, nii et kasvuajal mõni kõrgekasvuline kultuur peedile päikest ei varjaks. Laudasõnnikut kasutab söögipeet hästi, kuid kuna turul müügil varem nõuti väikesekasvulisi peete, hoiduti sellele taimele laudasõnnikut andmast. Ka ilma laudasõnnikuta ainult kunstväetistega väetades annab söögipeet rahuldava saagi. Kas kasvatada suuremaid või hoopis väikesi söögipeete, jääb lõppude-lõpuks harjumuse ja maitse küsimuseks. Kuid märgin ainult niipalju, et isiklikult olen aastaid kasvatanud keskmisi ja suuri peete, kusjuures suuremad peedid värvuse ja nägususe poolest ei jää väikestest peetidest taha. Väikesed peedid on muidugi kuivainerikkamad ja keevad kiiremini pehmeks, aga annavad maa üksuselt vähe saaki. Tuleb soovitavaks pidada kasvatada keskmise suurusega peete.

Kasvatamisviisid.

Söögipeeti saab istutada istikutest ja võib külvata ka seemnest kasvukohta. Istikute eraldi kasvatamine tegelikult pole tarvilik, vaid tuleks kasutada segaviisi, muist taimi jätta seemnest külvatud kasvukohale ja harvendamisele kuuluvad taimed kasutada istikutena laialiistutamiseks. Peet ei ole eriti niiskust nõudev taim, teda võib kasvatada eduga peenral või ka tasasel maal. Kasvatamisviisi määramisel niiskemal ja keskmise niiskusega raskemal maal tuleb eelistada peenral kasvatamist.

Söögipeedi soodsamaks külviajaks tuleb pidada maikuu keskk kohta, kuid külv peab siiski enne 20. maid olema tehtud. Seemne külvil tõmmatakse mulda, olgu see tasasel maal või peenral, 30 sm vahekaugusega umbes kahe sm sügavused vaokesed, kuhu külvatakse seeme üksikteradena riputades. Vaokesed tasandatakse reha seljaga ja muld vajutatakse lauaga kinni. Ühtlase ja korraliku seemnete üles tõusmise soodustamiseks tuleb peedipeenart kasta. Peedi tõusmed on jõulised mullast läbi tungima, ligikaudu 2 sm paksune mullakiht seemne katteks on sobiv. Mõõdulindi või -pulgaga seemnete külvisügavust ei mõõdetata, kuid antud mõõdud olgu ikkagi silme ees ühe või teise liigi taime külvil. Seemne hulga määramisel tuleb pidada silmas seemne idanemise protsenti ja puhtust. Keskmise headusega 1 gr seemet annab tavaliselt 40 taime, ühele aarile mahub kasvama ca 2000 taime. Taimede reavahede kauguseks jätta 30 sm ja taimede vahekauguseks 15 sm.

Hoolitsemine kasvuajal.

Söögipeedi kasvuaegsed hoolitsemistööd üldjoontes ühtuvad kaalika hoolitsemistöödega. Seemne külvi järele mõne nädala pärast, kui taimed on tõusnud, tuleb viia läbi umbrohu hävitamine, kohendada muld ridade vahel ja anda taimedele pealiskõrget. Nüüd tuleb oodata ära, millal taimed omavad 3—4 pärislehte, valmistada maa ette, kus kavatsetakse peeti veel kasvatada. Ühes taimede harvendamisega võtta samal ajal ka kohe ette peetide laialiistutamine. Seemnest kasvukohale külitud taimede harvendamise ja

istutamise töö järele umbes 10 päeva pärast tuleb võtta ette teiskordne reavahede umbrohust puhastamine ja mulla kohendamine, mis käsikõplaga töötades toimub ühekorraga. Sama tööga ühel ajal tuleb ridades panna tähele, kas ei ole kusagil mõni taim hävinud, mille täiteks leida tihedamast kohast istikuid.

Peedi-istikud närbuvad kergesti pärast istutamist nagu kaalikadki, kuid ajavad südamikust uusi lehti. Korraliku istutamise ning kastmise järele võib arvestada ainult üksikute taimede hävimist. Selle teiskordse muldamisega üheaegselt tuleb anda ka pealiskastmist. On aga taimede kasv lopsakas, jätta pealiskastmise andmine ära. Eriti siis on pealiskastmise andmine vajalik, kui lehtedel esineb peedikärbse vigastusi. On söögipeet aidatud kasvujõudu, ja kaks korda umbrohust puhastatud, ei vaja tegelikult see kultuur enam nimetamisväärt hoolitsemist. Ainult juulikuu algul, kui taimed hakkavad juba juurikaid kasvatama, on tarvis veel korra reavahesid kohendada ja ära hävitada üksikud umbrohud, kui neid on veel kasvanud. Keskmiselt võib ühelt aarilt saada 200 kg peete. Söögipeedi sortidest on meil enam tuntud egiptuse laperik ja ümmargune tumepunane.

Taimekahjurid.

Peedil rikuvad lehti kasvuajal peedikärbse vaglad. Need kahjurid ei ole lehe pinnal, vaid lehe kudedes, kus teevad oma hävitustööd, nii et leht osaliselt närtsib. Juunikuu keskel peedikärbseid munevad munad lehe alumisele küljele, mis näevad välja nagu peenikesed linaluud gruppina. Munadest ilmnevad tõugud, mis poevad lehe kudede vahele, jättes järele närtsinud käigud lehesse. Tähelepanelikult neid käigukohti pigistades võib avastada lehes valgeid peedikärbse vaklu. Need kahjurid hävitavad küll taimede lehti, kuid korraliku pealiskastmise kaasabil paranevad taimed sellest vigastusest.

SÖÖGIPORGAND.

Söögiporgand on üks väärtuslikumaid köögivilju, selle tähtsusest saame ainult siis aru, kui pikemat aega pole olnud saada aedvilja. Ka enne sõda üksikutes linnades tal-

vel ja kevadtalvel ei jätkunud igal aastal porgandit küllaldaselt turunõude rahuldamiseks. Selles osas on meil omatarbe ja turunõude rahuldamiseks veel teha tänuväärt tööd, asudes senisest enam porgandi kasvatamisele. Seemnete nappuse korral võib söögiporgandina kasvatada kollaselihalisi söödaporgandeid, nimelt sort championi ja lobbereich'i. Söögiporgandi sortidest on meil levinud nantes ja perfection.

Söögiporgand nantes'i parandatud.

Kasvunõuded.

Meie olude niiskus, soojus ja kasvuaja pikkus on porgandi kasvatamiseks küllaldased. Nõuab kastmist taimede mullast ülestõusmise eel, kuna hiljem kastmine ei ole eriti oluline, arvatud välja kuivad kerged liivamaad. Maapinna suhtes eelistab porgand kergemat mineraalmaad ja kasvab hästi ka haritud soomullas. Rasked savimaad ei ole porgandikasvuks sobivad.

Kui on muld liiga niiske, ei ole see porgandi kasvuks hea, mispärast külitakse porgand keskmise niiskusega maale või vähema maalapi kasutamisel tehakse kõrged porgandi-

peenrad. Porganditaimed on tundlikud tiheda seisu ja valguse puuduse vastu. Eriti rohkesti võib suve jooksul aedades näha kas liiga tihedalt kasvavaid või jälle umbrohtu uppunud porgandipeenraid, kust hiljem rohimise ja korraliku harvendamise järele enam head saaki loota ei ole. Väetisenõudluselt porgand ei eelista värsket laudasõnnikut, kuid mineraalväetiste, eriti kaali ja fosforväetise osas on porgand nõudlik kultuur.

Porgand idaneb aeglaselt ja tõuseb hilja mullast, nii ei saa kevadised külmad rikkuda porganditaimi. Porganditaimed kannatavad 3—4° lühemaajalist külma.

Kasvatamisviisid.

Porgand külvatakse seemnest kasvukohale. Külv tehakse maikuu esimesel poolel, kui ilmad on muutunud soojaks ja muld on haritud. Seemned külvatakse peenrale või tasa-sele maale, nii nagu seda nõuab mulla iseloom. Külviks tõmmatakse 20—25 sm vahelaiusega read, kuhu külitakse seeme, mis kaetakse 1 sm paksuse mullakorraga. 1 gr porgandiseemet sisaldab 800 seemnetera ja 1-m² maal mahub kasvama 125—150 porganditaimet. Võttes arvesse porgandiseemne idanemise protsenti, ja ka seda, et looduses iga seeme ei anna taimet, võib keskmise headusega 1 gr porgandiseemnega seemendada 2-m² maatüki.

Hoolitsemine kasvuajal.

Porgandiseemne nõuab idanemiseks ja ülestõusmiseks umbes kolm nädalat aega, mis aja jooksul tuleb külviridade vahelt mulda kohendada ja niipea, kui porganditaimed on tõusnud, tuleb kitkuda välja kõik umbrohud. Pärast porganditaimede ülestõusmist 2—3 nädala jooksul viiakse läbi taimede harvendamistöö, jättes reas taimede vaheks umbes 3—4 sm. Harvendamata porgandi saak kujuneb väga madalaks, oma kvaliteedilt ebahütlaseks ja väheväärtuslikuks. Pärast harvendamist on tarvis anda porgandile pealiskastist lämmastik-, kunst- või vedelväetise näol.

Hilisem hoolitsemistöö koosneb umbrohu hävitamisest ja reavahede kohendamisest, mis, olenedes maapinna ise-

loomust, on vajalik veel vähemalt üks kord pärast harvendamist ette võtta.

Taimekaitse.

Porgandi kasvatamisel esineb tuntud kahjustusena porgandite ussitumine. Selle põhjustajaks on porgandikärbes, kes muneb munad porgandile maapinna lähedal, kust ilmuvad vaglad, süües endid porgandisse. Selle kahjuri levimise tõkestamiseks on soovitatav hoolitseda, et porganditaimede ümber oleks maa hästi kohendatud, nii et ei tekiks mulla pragusid. Ka on asjale kasuks, kui harvendamise järele riputada tuhka või kustutatud lupja porgandiridade ligidale maapinnale.

Porgandi kasvatamistehnika ja kasvatamisviiside järgi tuleb kasvatada ka peterselli.

SÖÖGISIBUL.

Sibula kasvatamine on meil koondunud peamiselt eri rajoonidesse Peipsi ja Pihkva järve piirkonda ning Peipsi järvel asuvale Piirisaarele. Neis piirkondades on sibula kasvatamine kujunenud perekondadele peasissetuleku-allikaks ja kasvatamise oskused laitmatud.

Sibula kasvatamine omatarbe rahuldamiseks ei peaks tegema raskusi, küsimus vajab ainult julget ja asjalikku rakendamist.

Kasvunõuded.

Sibul eelistab saviliiva mulda ja eriti peetakse sobivaks kevadise suurveega üleujutatud maad. Meie ei saa hakata otsima üleujutatavaid muldi sibula kasvatamiseks, vaid panna sibula mulda maal, mis ei ole liiga kuiv ja omab vähemalt keskpärase kasvujõu. Maa korralik väetamine on asjale kasuks.

Kasvatamisviisid.

Söögisibula kasvatamisel tuleb teha selge vahe ühe- ja kaheaastase sibula vahel. Üheaastase sibulana on tuntud magussibulad, mis külvatakse seemnest ja annavad esime-

sel kasvuaastal suured sibulad, kuid on vähem kibedad kaheaastastest sibulatest.

Kaheaastasel sibulal esimesel aastal seemnest külvates saadakse väikesed ühtlased sibulad, mis kasutatakse seemneks n. n. tippsibulatena. Järgmisel aastal tippsibulad maha pannes annavad juba korraliku saagi suuri sibulaid. Söögisibulana on meil tuntud vene kollane — kaheaastane sibul.

Eeskujulikkude tippsibulate puudumisel tuleb kasutada tavalisi vene kollase sibula teise aasta sibulaid seemneks. Sibulad istutatakse peenrale või tasasele maale 15 sm vahekaugusega, kus sibulataime vahedeks reas jäetakse 6—8 sm. Enne istutamist leotatakse sibulaid üks päev vees ja lõigatakse pealt veidi maha, et lehed pääseksid hõlpsamini sibulast välja. Sibul istutatakse mulda nii, et ta on täiesti mullaga ühel tasapinnal sibula ülemiselt pinnalt arvatult, ja kaetakse isegi õhukese korra mullaga. Sibulad istutatakse välja maikuu teise poole jooksul.

Üheaastane ehk magussibul külvatakse seemnest 15 sm reavahedega. Seeme idaneb ja tõuseb üles aeglaselt, mispärast tuleb hoolitseda, et seemnel mullas ei puuduks vajalik niiskus — tuleb hoolega kasta.

Hoolitsemine kasvuajal.

Sibulatest istutatud taimede eest kasvuajal hoolitsemine seisab umbrohu hävitamises, mulla kohendamises ja pealiskihetise andmises. Seemnest külvatud sibulatele, lisaks istutatud sibulate hoolitsemistöödele, tuleb sibulate harvendamine, jättes taimede vahekauguseks reas 5—8 sm, oleneb mulla kasvujõust. Tavaline vene kollane sibul kasvab kiiresti ja augustikuu teisel poolel pealised närtsivad ja kuivavad. Üksikud sibulapealised jäävad kauemaks ajaks haljaks ja ühtlase pealiste kuivamise soodustamiseks vajutatakse augustikuu lõpul pealised lauaga maha.

PEENRAKURK.

Peenrakurgi kasvatamine on meil eri piirkondades laialdaselt levinud, kuid nüüd, kus sõjaoludest tingitult valitsevad transpordiraskused, mis ei võimalda lühikese aja väl-

tel värsket kaupa toimetada turule, on vajalik laiemalt igal maapidajal kasvatada vähemalt osalisekski omatarbe rahuldamiseks kurke.

Kasvunõuded.

Kurk kasvab hästi uudismaal ja eelistab kergemaid, nn. sooje muldi. Kurgisaak õnnestub soojal suvel, kuna jahedamail ja vihmastel suvedel see kujuneb madalaks. Nõuab kasvuks hästiväetatud maad, kus saagi kindlusta-

Kurgi taimed peenral.

miseks on suur abi, kui peenra põhja saab asetada kevadel tubli korra peenemat sõnnikut, pikk õlesõnnik selleks ülesandeks ei ole sobiv. Ka sõnniku andmisel ei võiks jätta kurgile andmata kunstväetisi.

Kasvukohaks valitakse põhjatuulte eest varjatud päikesepaisteline koht. Peenra valmistamiseks kaevatakse la-

bida tera sügavune umbes 50 sm laiune kraav, mis täidetakse $\frac{3}{4}$ -paksuse sõnnikukihiga, selle järele koondatakse kraavist välja heidetud muld sõnnikule ja nii tehakse umbes 20 sm kõrgune ja 1 meetri laiune kurgipeenar. Samal põhimõttel valmistatakse ka 50—60 sm laiusi peenraid. Sõnniku puudumisel on samuti kohane teha kõrgem peenar ja segada pealispinda võimalikult peenikest sõnnikut või komposti ja kunstväetisi.

Kasvatamisviisid.

Kurki kasvatatakse kõrgel peenral, kusjuures peenarde laius maapinnalt on 100 ja 60 sm, mis peenra harjal, olenedes peenra kõrgusest, tavaliselt on 25 sm kitsam. Laiemale peenrale külitakse kaks ja kitsamale peenrale üks rida kurgiseemneid. Kurgiseemne külviks tõmmatakse vao harjale renn, mis ei võiks olla sügavam kui 3 sm. Kirjandusest võib tihti leida märkusi, et kurgiseemne külviks peab tõmbama hästi sügava renni vaoharjale. Kergematel muldadel on eriti sügav külvirenn mullas kahjulik. Olen võinud kogeda, et sügava külvirenni puhul kerge maa juures, enne kui seeme jõuab idaneda, kas tuule või kastmisvee mõjul, külvirenn täitub mullaga, ja kuna kurgi idu ei jõua paksust mullakorrast läbi tungida, jääb seeme tõusmata ja hukkub. Nii siis kurgi külvirennide muldatõmbamisel ei või need kerge mulla juures olla sügavad. Kurgikülv tuleb võtta siis ette, kui juba mõni päev on õhu temperatuur püsinud üle 15° ja kui mullas soojus ei ole alla 10° . Tavaliseks kurgi külviajaks on maikuu lõpp ja juuni esimesed päevad. Külma mulda seemne külvamisest ei ole kasu, seeme ei idane ja hukkub mullas.

Kurgiseeme külitakse peenrale ritta, jättes seemne vahet 5 sm. Seeme kaetakse mullaga $1\frac{1}{2}$ sm paksuselt ja vajutatakse muld külviridade kohalt kinni. 1 gr kurgiseemet sisaldab keskmiselt 50 tera. Peenrakurgi sortidest on meil levinud vjasnikovi ja muromi.

Vjasnikovi on roheline pikk kurk, mis nõuab ka pikemat kasvuaega, kuna muromi sordil on lühem kasvuaeg ja kurk läheb kiiresti kollaseks.

Hoolitsemistööd.

Esimese tööna pärast seemnete külvi kurgi juures tuleb kasta peenart, nii et seemnete idanemine ei oleks takistatud niiskuse puudumisel. Ka ei saa leppida üksinda kastmisega, vaid tuleb peenralt mullakooriku tekkimisel see õigeaegselt hävitada. Mullakooriku hävitamiseks siblitakse sõrmeotstega külviridade lähedalt muld läbi, nii et seemned ei saaks mullas liigutatud ega tärkavad tõusmed rikutud. On kurk üles tõusnud, tuleb taimede ümber mulda liigutada kas sõrmede või käsi-mullakohendajaga, kuid see töö võib toimuda ainult pealmises mullakihis. On taimed kahes lehes, tuleb viia läbi kurgitaimede harvendamine ja samal ajal võtta ette ka istutamistöö.

Peenrakurgil sobivamaks taimede vahekauguseks reas tuleb pidada 5—10 sm. On taimi mõnes peenra osas tihedamini, tuleb nendega kõigepealt istutada täis tühikud ridades ja sellejärele ülejäävad taimed kasutada istikutena teisele. Istutamiseks võetakse kühvli või sõrmedega ühes lähema mullaga taim välja ja istutatakse kohe uude kohta, nii lasevad kurgitaimed end hästi istutada ja istikute väljalangemist pole karta. Pärast harvendamist tuleb kurgitaimi kasta vedelväetisega, selleks on soovitatav kasutada sõnniku-leotist või kunstväetise lahust, ja korrata kastmist peale esimese kastmise veel vähemalt üks kord nädalase ajavahe miku järele. Kurgi kasvuajal tuleb hoida peenar täiesti umbrohtudest puhas, samuti kanda hoolt, et peenral muld oleks alati kobe ja kääriivas olekus.

TOMAT.

Tomati kasvatamine eelsõja aastatel levis meil kiiresti, millega käsikäes käis ka tarbimise laienemine. Selle taime kasvatamiseks ei ole eri soovitusi tarvis, vaid märgin ainult siinkohal seda, et igal maakasutajal omatarbe rahuldamiseks peaks leiduma võimalusi tomati kasvatamiseks.

Kasvunõuded.

Tomat on soojanõudlikumaid taimi meie köögiviljade hulgas. Talle tuleb kasvuks leida põhjatuulte eest varja-

tud koht. Ei leidu kasutadaoleval maal tuulevarjulist kohta, tuleb tuulevari muretseda, mille üheks võimaluseks on koguda kive ja rohumätaid pikergusse hunnikusse põhjatuule eest kaitseks. Tomat eelistab kasvuks kergemaid ja sooje muldi, kuna niiske ja külm muld ei ole tomati kasvatamiseks kohane. Väetise eest tuleb tomati kasvatamisel kanda eriti hoolt, ja kui maa ei ole saanud sõnnikut, tuleks tomatimaale seda muretseda. Otstarbekohane on tomatitaimede istutamisel kasutada iga taime kohta paar labidatäit kompostimulda või peenikest sõnnikut. Kui sõnnikule lisaks on muld saanud ka kunstväetisi või tuhka, on väetisküsimuse poolest tomatikasvuks eeldused olemas.

Kasvatamisviisid.

Tomati-istikud kasvatatakse kasvuhoones ja soojas lavas, sest pikast kasvuajast ja soojusenõudlusest tingitult ei ole teisiti võimalik sellelt taimelt saada vilja. Need, kellele siinsed read võivad olla kasulikud, on kõik ju tomati-istikute ostjad. Istikute ostul on nõudeks, et istiku taimed oleksid tugevad ja omaksid 6—8 lehte. Tihedalt ja puudulikult valguses kasvanud istikud on pikad, nõrgad ja põevad kaua istutamise järele. Tomati istutamine võetakse ette, kui on möödunud öökülmad ja ilmastik on soe. Mai-kuu lõpu- ja juuni algpäevadel tuleb tomatid istutada välja, kus hilisema öökülma võimaluse korral kaetakse tomatitaimed riidega. Kui maa ei ole niiske ega külm, istutatakse tomatid tasasele maale, kuna niiskema mulla korral valmistatakse tomati jaoks peenar. Taimede vahekauguseks reas jäetakse 40 sm ja ridade vahekauguseks 60 sm. Istutamiseks lüüakse istutamiskohtadesse kepid püsti ettenähtud vahekaugustega ja nende keppide juurde istutatakse tomati-istikud nii, et tugikepp jääks taimest põhja poole. Tugikepp peab olema tugev ja pikkuselt maapinnast 120 sm ümber. Tomatitaimed istutatakse mulda mõni sentimeeter sügavamalt kui need kasvasid lavas. Pärast istutamist kohe seotakse taim tugikepi külge, nii et side ei sooniks taimesse ja taim oleks tuule mõjule vastu pidav.

Hoolitsemistööd.

Pärast taimede juurdumist tuleb anda tomatile pealiskäetist. Lämmastikväetise puudumisel kasutada sõnniku- leotise vett. Pidevalt hoolitseda selle eest, et muld taimede vahel seisaks kobe ja oleks umbrohist täiesti vaba. Üheks tähtsamaks hoolitsemistööks tomati juures on kõrvalharude õigeaegne ja küllaldane hävitamine. Seda tööd tuleb tihti kasvuajal korrata, sest kõrvalharud arenevad kiiresti. Tomatitaimel on soovitatav jätta kasvama kaks haru ja keskmiselt 4 viljakobarat. Augustikuu esimestel päevadel lõigatakse tomatitaimedel latv maha, sest hilisemad üleliigsed kasvud ja kobarad vähendavad kasvama jäetud vilja arenemist ja valmimist. Tomatitaimede arenemisega tuleb neid uuesti siduda kepi külge, sest omal jõul tomatitaimed üleval ei püsi. Sügisel öökülmade esinemisel tuleb varte juures kasvavad tomatid ära noppida enne öökülma, või katta taimed korralikult kinni. Tomativili ka varte küljes kasvades on väga külmakartlik ja 0—1°C külm rikub vilja.

AEDSALAT.

Aedsalatitest kasvatatakse leht- ja peasalatit. Sellel kultuuril on tähtsus peamiselt kasvuajal tarvitamises, mis- pärast omatarbe rahuldamiseks kasvatatakse alati kasva- tamiseks teiste kultuuride vahesid ja peenarde ääri.

Salat külvatakse enamikus seemnest lõplikule kasvuko- hale, kus üksikud taimed jäetakse kasvama, kuna enamus tarvitatakse jooksvalt. Salatit külvatakse mõnenädalase vaheajaga uuesti, nii on noored salatid kogu suvi tarvitada.

Salat nõuab küllaldast niiskust kasvuajal ja teda tuleb hoolega kasta. Liiga tiheda külvi korral jäävad lehed are- nematuks ja väikeseks.

REDIS.

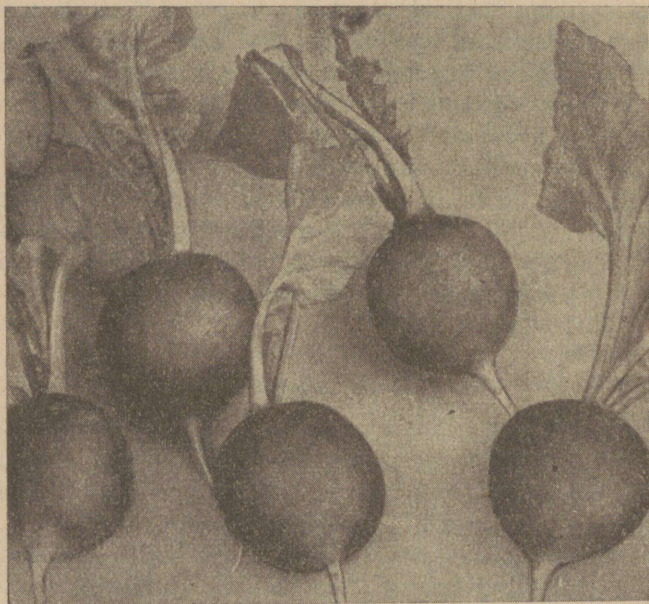
Kasvunõuded.

Redis eelistab valgusrikast kasvukohta. Mulla suhtes on redisekasvuks kohasem parajase niiskusega ja niiske muld. Kuivemal mullal redist kasvatades tuleb arvestada

tugevat ja korralikku kastmist. Redise väetamiseks kasutatakse kompostimulda ja kunstväetisi. Värske sõnnikuväetise andmine ei ole soovitatav.

Kasvatamisviisid.

Redis külvatakse lõplikule kasvukohale seemnest, kusjuures sellele taimel lühikesest kasvuajast tingituna te

Redis non plus ultra.

hakse mitu külvi. Redist kasvatatakse vaheskultuurina teiste kultuuride vahel. Redise parajaks vahekauguseks peetakse 4 sm × 12 sm.

Hoolitsemistööd.

Peale umbrohu hävitamise ja vaheltharimise tuleb redisetaimed õigeaegselt harvendada, sest tiheda seisu korral taimed kasvavad küll pealiseid, kuid alla ei kasvata.

Redisega ühtlased kasvunõuded on rõikal, mis annab redisest suuremaid juuri, nende taimede vahekauguseks tuleb jätta 10 × 25 sm.

AEDHERNES.

Kaunviljadel on tähtis koht rahva toitlustamise seisukohalt, sest selle taimegrupi kaudu on võimalik saada valgurikast toidulisa. Aedhernes on üldiselt levinud aedvili, mille kasvatamiseks peaks iga maapidaja leidma ruumi.

Kasvunõuded.

Aedhernes edeneb paremini mineraalmaal, mis sisaldab savi, kuna kerge-liiva ja soomaal aedherne saak kujuneb madalaks. Väetise seisukohalt tuleb maale anda kaali-fosforväetisi, kuna sõnniku andmine hernele ei ole oluline, küll aga mõjub suurepäraselt selle taime kasvule, kui pealiskastisena anda peenikest kompostimulda või teepühkmeid, mis eriti näib kasuks olevat aedherne kasvule hea sobiva mulla struktuuri saavutamiseks.

Niiskusenõudluse rahuldamiseks jätkub siinsetest sademetest ja kastmine on vajalik idanemisel ja pärast taimede mullast ülestõusmist, millal need oma nõrga juurekavaga ei jõua veel küllaldaselt mulla niiskust omandada. Aedhernes on küll soojanõudlik taim, aga kannatab kevadel hästi kuni -4°C öökülmi.

Kasvatamisviisid.

Aedhernes kasvatatakse peenral või tasasel maal, kuhu külviks tõmmatakse mulda umbes 4 sm sügavused vaokesed. Ridade vahekauguseks jäetakse 25 sm ja taime vaheks reas on sobiv 8 sm. Külvi teostatakse käsitsi külvi-vaokestesse, kus seemned kaetakse 3—4 sm paksuse muldakorraga. Aedherne külvi sobivamaks ajaks tuleb pidada ajavahemikku 10.—25. maini. Vajaliku külviseemne hulga määramiseks ei ole ühelgi kasvatajal raskusi, sest 1 g aedherneid sisaldab 3—5 tera, olenedes terade suuruselt. On seemne arvule teada ka keskmine idanemise %, saab arvata välja herne külviks määratud maalapile tarvismineva

seemnehulga. Aedhersed nende iseloomu poolest jagatakse kolme rühma.

1. poetushersed — tarvitatakse poolvalminud ja valminud teri.

2. suhkruhersed — tarvitatakse toiduks noorelt, kui seemned on väikesed, koos kaunadega.

3. kortsteralised ehk üdihersed — terad hästi suured, kortsus pinnaga, kasutatakse toiduks poetatult. Kõigis loetletud aedherne rühmades esineb rohkesti sorte, kus tehakse vahet madalate, poolkõrgete ja kõrgete sortide vahel. Madalatel sortidel ei ole tugikeppide panek oluline, kuid nende saak on madal. Levinud on meil poolkõrgete ja kõrgete sortide kasvatamine.

Hoolitsemistööd.

Aedhernes edeneb hästi kasvus, kui ridadevaheline muld on kobe ja ei ole kaetud mullakoorikuga. Nii tuleb olla hoolas herne reavahede harimistööde läbiviimisel, mis võetakse ette tarviduse järgi, kuid vähemalt kolm korda enne herne õitsemist. Ka umbrohi ei või aedhernes esineda, see tuleb ridades taimede seast käsitsi välja noppida, kuna rea vahedes saab hävitada umbrohtu ja mullakoorikut käsikõplaga, hoides tera pisut pikuti rida, nii et hernetaimed ei saaks rikutud.

Peale harimistööde jääb aedherne hoolitsemistööks tugikeppide panek, selle järele, kui taimed on üles tõusnud, esimene mulla kohendamine ja umbrohu hävitamine. Tugikeppideks kasutatakse keskmiselt 1½ m pikkusi keppe, mis sisaldavad väikesi oksatüükaid. Keppide muldapistmisel tuleks need asetada nii, et need hiljem tuule mõjul ümber ei vajuks. Siledate keppide sobivamaks asetusviisiks on see, kui 25 sm vahemaaga pistetakse maapinnalt 75° kallakuga üks rida keppe herne rea äärde püsti. Kallakulise asendiga kuid esimesele reale vastassuunas asetatakse samasse ritta veel samapalju tugikeppe, mis moodustavad omavahel nagu võrgutaolise aia ja on ka ühtlasi üksteisele toeks. Sisaldavad hernekepid vajalisel määral oksatüükaid, võib neid ridades hernetaimede hoidjaks asetada üksteisest eraldi — 25—30 sm vahemaa järele.

PÕLDUBA.

Põldoa kasvatamine aias omab praktiliselt suurema tähtsuse toitlustamise seisukohalt kui aed- ehk turgioa kasvatamine. Aed- ehk turgioa kasvatamine on meil üldiselt vähe levinud. Toiduks tarvitatakse kaunu koos teradega, mis oma erilise maitse poolest paljudele ei meeldi. Piirdun ainult aedoa nimetamisega, kuna kasvatamise seisukohalt kirjeldan lähemalt põlduba, mille seemne saamiseks maalt peaks olema teatud eeldusi paljudel kasvatajatel, kasutades selleks olemasolevaid sidemeid taludega. Põldoa kaudu sobivad kasutamiseks augustikuu algusest kuni valmimiseni, mille järele oad sobivad toiduks tarvitada pike- mat aega — andes nii valgurikast toidulisa.

Kasvunõuded.

Põlduba eelistab niiskemat maad, kuna kuival, kergel liivamaal annab madala saagi. Väetise osas on tänulik sõnnikuväetisele, kuid lepib ka kunst- või tuhaväetisega. Vähemad öökülmad, mis piirduvad kuni -3°C , põldoa- taime veel ei kahjusta.

Kasvatamisviisid.

Põlduba külvatakse ridadesse tasasele maale, ainult niiskel maal tehakse külv peenrale. Külviks tõmmatakse mulda 3—4 sm sügavused vaokesed, vahekaugusega üks- teisest 30 sm. Külvivaokesesse tipitakse oaterad umbes 8 sm vahemaaga ja vaod kaetakse kohe mullaga, vajuta- des mulda ridade kohal tihedamaks. Põldoa külviks 1 m² kulub keskmiselt 200 g seemet. Piiratud maa kasutamise võimaluste korral tuleb põldoa kasvatamiseks kasutada teiste kultuuride vahesid, selleks on sobivad kaalikas ja kartul. Teiste kultuuride hulka tipitakse mulda oaterad üksikult umbes 50 sm vahedega, sest tihedama kasvu kor- ral oa kasvatamine vähendab põhikultuurtaimede saaki.

Hoolitsemistööd.

Põldoa eest hoolitsemine kasvu ajal maaharimise ja umbrohu hävitamise osas ühtub täiel määral aedherne hoolitsemistöödega. Põlduba on tugevavarreline ja siin

Ex bibl. univ. Tart.

tugikeppe tarvis ei ole. On oa kasv kidur, tuleb anda vähemalt üks kord pärast esimest umbrohu hävitamist, kui taimed mullast tõusnud, lämmastikväetist, või kasta sõnnikuleotise veega. On oa kasv liiga lopsakas, tuleb õitsemise ajal, kui on juba rida kaunu tekkinud, näpistada ladva kasve tagasi. Põldoa kaunad ei ole kunagi ussitunud, mis hernega võrreldes on soodustus selle taimede kasvatamisel. Küll aga võib üksikutes kohtades oataimedel esineda tuhtkäi. Tuhktäi kahjustab oataimede latvu, mis tuleb kärpida ja koos täidega hävitada, kuid ikka siis on see võimalik, kui esimesed kaunad on juba vartele kasvanud.

Piirdudes tähtsamate köögiviljade- ja põldoa-kultuuri kasvatamise kirjeldusega, jääb igal maapidajal enda valida, millises ulatuses tal on võimalik ja jätkub tahtmist köögiviljade kasvatamiseks. Kevadel, kui on teada kasutatav maalapp, on soovitatav märkida maatüki mõõdud ruudulisele paberile ja paberil püüda jõuda selgusele, kuidas asetada kasvatada kavatsetud kultuurid, nii et need ära mahuksid ja jätaksid kasvuajal korraliku ning täiusliku ilme.

KARTUL.

Kartuli kasvatamine on Eestis levinud ja selle toodang ületab omatarviduse, kuid sellele vaatamata 1941.-42. a. erakorralise külma talve tõttu oli meie linnades kartulitest puudus. Suvel vana kartuli saagi lõppemisel ja uue saagi turule jõudmise vahel püsib tavaliselt kartuli hind kõrge, samuti varustamine ei kata alati turu nõudmist. Kartulikasvatamisele peaks iga maakasutaja andma tähtsa koha, kus eriti tuleb hinnata varajast saaki, millest jätkuks tarvitamiseks kuni sügisel põllult võetud kartulid ilmuvad turule. Kartuli osatähtsus tootlustamise alal, selle kõrge tärglisesisaldavuse tõttu näib suurenevat. Osaliselt omavarustamise jaoks kartulite kasvatamine on tervitatav ka nendel, kes seni pole sellega tegelnud.

Kasvunõuded.

Kartulimaana on vähesobiv niiske savimaa, kuna teistel muldadel kartul edeneb hästi. Üldiselt võib märkida, et

kartul maa iseloomu suhtes pole liiga nõudlik ja kindlasti võib kasvatada teda eduga ka soomaal. Kartul kasutab hästi laudasõnnikut, millele lisaks tuleks anda ka kunstväetisi või tuhka. Külma seisukohalt on kartul ja kartuli kasvud väga õrnad, juba -1°C öökülm kahjustab kartulipealseid. Kartuli mahapaneku ajaks on kujunenud maikuu teine pool. Liiga varajasest kartulipanekust ei ole kasu, sest külmas mullas seisab kartul idanemata. Hea abinõu varajase kartulisaagi kindlustamiseks on kartulite mugulate eel-idandamine. Idandamine tuleb viia läbi $10-15^{\circ}\text{C}$ soojas ruumis, mis pole pime ja kus kartul oleks lahtiselt kuni kahe kihi paksuselt. Need kartuli-idud, mis on kasvanud hoiuruumides, ei täida eelidandamise ülesandeid ja on täiesti kasuta; ainult ühtlases soojuses, valges kohas õhukese kihina idandamisel kasvanud rohelised tugevad idud jätkavad mullas kasvu. Eelidandamiseks vajab kartul aega 4—5 nädalat, nii tuleks kartulid aprillikuu viimasel nädalal panna idanema. Idandamiseks kasutada madalat kasti. Kui ei leidu võimalusi kogu kartuliseemne idandamiseks, tuleks seda kindlasti teha vähemalt selle osa seemnega, mis vajatakse tarvitamiseks varajasema saagina. Kartuliseemne idandamisel on ka saagile suurendav mõju.

Kartuli seemnemugulate poolitamine.

Suuremaid kui 50 g raskusi kartulimugulaid võib enne mahapanekut poolitada, ilma et see nimetamisväärselt saagi suurust mõjutaks. Kartulimugulad poolitamisel tuleb lõigata lõhki pikuti, ja nii, et mõlemale poole jääks enam-vähem võrdne hulk idusid. Seemnekartulite lõikamine viia läbi kohe mahapaneku ajal, mugulad asetada mulda lõigatud pinnaga allapoole — vastu mulda.

Kartuli sortidest.

Kasvatatavate kartuli sortide arv on meil ulatuslik ja nende kirjeldamine viiks pikale. Märgin ainult lühidalt, et aedades kasvatamiseks on sobivad varajased ja poolhilised sordid. Varajastest sortidest olgu nimetatud varajane kollane, bintje, varajane roosa ja varajane valge. Poolhilistest sortidest majesteet ja enamuses kõik ümbruskonna ta-

ludes kasvatatavad söögikartulid. Ei lähe korda varajase kartuli seemet saada, võib kasutada mahapanekuks tavalist söögikartuli seemet, mis enamikus on poolhilised sordid või sortide segud.

Kasvatamisviisid.

Kartulid kasvatatakse vagudes, kuna aednikud hästi varajase saagi jaoks panevad kartulid peenardesse.

Tavaliseks kartulivagude vahe laiuseks ühelt vaoharjalt teise on 60 sm, sest kitsamates vagudes hobusega töötamine ei ole võimalik. Vähemal maa-alal käsitsi kartuli harimise korral võib ridade vahedeks jätta 50 sm, kuid mitte vähem. Ridades mugulate vahekauguseks on aias sobiv 15 sm, kusjuures suuremate mugulate ja parema viljakusega mulla korral kasutada pisut laiemat vahe-maad. Põllul kasvatatakse kartulimugulate vahekauguseks 15—20 sm. Vähemal maatükil kartulipanekul tuleb labida otsaga teha mulda umbes 6 sm sügavune vagu, mille põhi kohendada käsikõpla või labida otsaga mõne sm sügavuselt. Mugulad asetatakse vaosse ühtlaste vahedega ritta ja kaetakse mullaga, nii et mugulate sügavus mullas piirduks 6—8 sm. Vagudesse pannakse ka sõnnik ja kunstväetis, kui seda pole teisiti varem antud.

Hoolitsemistööd.

Pärast kartulipanekut jäetakse kartulivaod rahule, kuni on märgata mõne idu tõusmist mullast, mis sünnib tavaliselt 2—3 nädala järele pärast kartuli mahapanekut. Nüüd kohendatakse vagude vahelt labidaga vähesel määral mulda vao harjadele, sellejärele rehitsetakse hõredamapiilise rehaga kartulivaod hästi madalaks, nii et kartuli tõusmed tulevad mullast nähtavale. Vagude rehitsemine hävitab umbrohtu ja toob kartulitõusmed ühtlaselt mullast välja. See töö viiakse põllul hobusejõul läbi äestamisega. Mugulate mullast väljakiskumisest ja hulgalisest tõusmete rik-kumisest tuleb hoiduda. Edaspidine töö seisab veel kartulite kahekordses muldamises ja umbrohu hävitamises. Kui seda peaks kasvama juurumbrohtudena vagudel kartulite hulgas, tuleb see ühes juurtega käsitsi välja kitkuda,

kuna vagude vahelt saab umbrohu hävitada labida ja kõplaga. Vagude vahelharimiseks teiste riistade puudumisel tuleb kasutada labidat, heites õhukese kihina mulda kahele poole kartulitaimede varte ümber. Kuna labidaga töötades vaopõhi jääb sügavamalt kohendamata, on vajalik iga kord pärast labidaga muldamist vao põhi käsikõplaga kõblata läbi, nii et vao põhjas oleks mõne sm sügavuselt pehme kobe muld. On kartulil ilmunud esimesed õied, vahelharimistöid enam ei tehta, arvatud välja umbrohu kitkumine.

TUBAKAS.

Praegune põlvkond elab juba teist korda üle tubakapuudust, mis on tingitud sõjaolukorrast. Paljud meist mäletavad, kuidas Eesti Vabadussõja ajal olid hinnas isegi tubaka varred. Sellele järgneval suvel kasvatati juba koduselt tubakat laialdaselt, mis aitas pehmeneda „tubakakriisi“. Kodune tubakakasvatamine pärast Vabadussõda arenes ja püsis päevakorral mitmed aastad, kuid 1925. a. oli see juba jäänud õige väikeseks ja 1933. a. majanduskriisi ajal kerkis see uuesti päevakorda ega levinud enam nii laialdaselt kui 1920. a. Endise Eesti Vabariigi ajal oli tubaka kasvatamine seadusega piiratud, kus lubati ühe leibkonna kohta kasvatada 200 tubakataime ilma aktsiisimaksu arvestamata, millist normi hiljem vähendati 100 tubakataimele. See arv on ka praegu lubatud, kuni seda pole eri määrustega muudetud. Keelatud ei ole leibkonna kohta kasvatada üle 100 tubakataime, kuid seda arvu ületavad tubakataimed tuleb registreerida vallavalitsuse juures maksustamise seisukohalt arvele võtmiseks.

Asudes tubaka kasvatamisele, kerkib küsimus, kas meie kliima on sobiv tubaka kasvatamiseks? Sellele küsimusele võib vastata, et tubaka varajasemad sordid valmivad meie oludes ja annavad ka küllaldaselt kõrge saagi, kuid maitse ja eriti hea aroomi poolest lõunamaade kõrgema kvaliteediga tubakasortidega võistelda ei saa. Aga seda võib kinnitada, et teadliku tubaka kasvatamise ja parkimise juures siin kasvatatud tubakas oma maitset, aroomilt ja kangu-

selt järele ei jää tavalisest III sordi paberossi- ja piibu-
tubakatest. Ka peab märkima, et tubakaseemet loodeta-
vasti jätkub siinse tubakakasvatamise jaoks, ainult jääb
soovida, et tubaka kasvatamine ei piirduks ainult kasva-
taja omatarviduse rahuldamisega, vaid jätkuks ka müü-
giks tubakavabrikute varustamiseks. Tubakas on sooja-
maa taim ja siinses kliimas kasvatamisel tuleb täpsalt
pidada kinni selle taime kasvunõuetest, mida püüan all-
järgnevalt kirjeldada.

Maa valik ja harimine.

Tubaka kasvatamiseks on sobiv kergem liivane mine-
raalmaa, kuna raske savimaa ja ka soomuld ei anna kül-
lalt heamaitselist tubakat. Kasvatamiskohaks valida var-
juline päikesepaisteline maatükk, mis oleks põhja- ja ka
osaliselt idatuulte eest kaitstud. Soojas kohas arenevad
tubakataimed kiiremini ja ei tule seisakut kasvus, mis on
olulise tähtsusega lehtede valmimise kindlustamisel. Täis-
kasvanud valminud toortubakast on võimalik hilisema
ümbertöötlemise, nn. parkimise kaudu saada paremakva-
liteedilist tubakat. Maaharimise osas on tubakas eriti
nõudlik ja nõuab hästi haritud kobedat mulda, mis on ka
arusaadav, sest selle taime kasvul peab muld olema hästi
õhurikas, millega on kindlustatud ka mulla pinnas kõrgem
soojuse aste. On sügisel maa küntud või ümber kaevatud,
tuleb see kevadel pärast mulla tahenemist kohe 20—25 sm
sügavuselt kaevata kitsaste viiludega korralikult ümber.
Kevadel ümberkaevatud maa mõnepäevase tahenemise
järele tuleb kohe rehitseda rehaga tasaseks, kuna suure-
mal maatükil saab selle töö viia läbi äkkega. Nüüd jääb
maa kuni tubakaistikute väljaistutamise ajani seisma,
ainult umbrohtude kasvamisel tuleb need käsikõplaga
hävitada, nii et maapind ei hakkaks umbrohust haljen-
dama. Üks nädal enne tubaka väljaistutamist kaevatakse
maa teine kord ümber, ja seda umbes 5 sm õhemalt kui
esimesel korral, raputatakse hangu või hargiga korrali-
kult läbi ja tasandatakse rehaga. Ka sel kaevamisel tuleb
hoolega korjata mullast välja umbrohu juured.

Väetamine.

Siin tuleb tubakakasvataval olla teadlik ja anda võimalikult ainult neid väetisi, mis sobivad sellele taimele. Laudasõnnikut ei ole soovitatav tubakamaale anda; peetakse kohaseks, kui tubakamaa mitte hiljem kui kahe aasta eest on saanud laudasõnnikut. Ka ei saa pidada kohaseks tubaka kvaliteedi seisukohalt, kui kasvu ajal kastetakse virtsaga. Sõnnik ja virts mõjuvad küll soodustavalt kasvule, aga ulatusliku lämmastiku, fosfori ja kloori sisalduse poolest taimed ei valmi, tubaka maitse ja lõhn on paha, ning põlemisel selline tubakas praksub. Küll aga on virtsaga väetatud tubaka nikotiinisaldus kõrge, mis ei saa liialdatult olla tubaka vooruseks. Ka fosforväetise andmisega tubakale tuleb olla tagasihoidlik. On superfosfaati käepärast, võib seda pärast esimest mulla ümberkaevamist anda ühe aari, s. o. 100 ruutmeetri, kohta 1 kg. Tugev fosforväetis teeb tubaka tuha põledes mustaks. Kerkib küsimus, kuidas tubakasaaki kindlustada, kui tähtsamate väetiste, lämmastiku ja fosfori andmine ei ole soovitatav. See on tõesti oluline küsimus, mida peaks iga tubakakasvataja oma kasutada oleva maa kasvujõudu arvestades otsustama ja valima tubaka jaoks parema maatüki. Kaaliväetise osas on tubakas nõudlik, kuid seda ei ole sobiv suuremal hulgal anda meil müügil oleva tavalise 40-% kaalisoolana, vaid väävelhapu kaaliumi näol, kuid viimasena nimetatud väetist ei ole praegu saada. Kaalisoolana kaaliväetis sisaldab kloori, mis tubakale on kahjulik. Nii siis kaalit küll nõuab tubakas, aga kaalisoolana seda anda ei sobi ka üle 1 kg aari kohta. Üheks paremaks tubakale sobiva kaaliväetise allikaks jääb meil lehtpuutuhk, mis antakse pärast esimest kevadist mulla ümberkaevamist umbes 25 kg ühe aari kohta.

Tubakaistikute kasvatamisest.

Tubakas on pika kasvuajaga soojustnõudev taim ja selle istikud tuleb varakult valmistada ette kasvuhoones ja soojas lavas. Tubakaistikute saamiseks tuleb arvestada enamikus aednikke, kes neid kasvatavad organiseeritult suuremal hulgal. On aga seeme olemas, ei ole ka võimatu

tavalisel tubakakasvataval vähemas ulatuses omatarbeks kasvatada tubakaistikuid. Kuna aednikud istikute kasvatamises on kogenud, püüan siinkohal lühidalt kirjeldada ilma kasvuhooneta tubakaistikute kasvatamise võimalust.

Pikema kasvuajaga tubakasortide seemned tuleb külida mulda aprillikuu keskel. Mahorka tubaka külvi võib teha hiljem kuni mai esimeste päevadeni. Peenemasordiliste tubakaistikute kasvatamiseks täidetakse tavaline puukast aiamaa mullaga. Kasti suurus valida selline, et see oleks hõlpsasti tõstetav, sest hiljem ilmade soojenemisel on vahest tarvidus kasti viimiseks välisõhu kätte. Kui kast mõne päeva on mullaga toasoojuses seisnud, tasandatakse kastis muld ja külvatakse seeme maha, mis kaetakse peenikese ja õhukese mullakorraga. Kast hoitakse toasoojuses valguse käes parajasti niiskena, kuid liigniiskus on kahjulik. Külv ei või olla liiga tihe ja taimede kasvamisel tuleb tihedaid kohti harvendada, nii et taimede vahed oleksid ühe sm laiused. Taimede kasvu eest tuleb hoolitseda, võimaldades valgust ja kohendades pilpa otsaga nädalas korra taimedevahelist mulda, nii et see oleks õhurikas. Puudub võimalus kas või toaakende kaasabil väiksema lava valmistamiseks, tuleb maikuu algul muist tubakataimi väikese lapatsiga mullast välja tõsta ja istutada teise kasti, nii et iga 15 sm² kasvaks üks taim, sellega 50 × 50 sm kastis mahub kasvama 150 istikut. Tubakas on väljaistutamiseks kõlblik, kui taimedel on 5—6 pärislehte, mis saadakse ka kätte juunikuu alguseks, kui taimede kasvu eest korralikult hoolitsetakse.

Kasvatamisviisid.

Tubakas istutatakse lõplikule kasvukohale 10. juuni ümber, kui öökülmad on möödunud. Kasvatamine toimugu tasasel maal või peenral, kuhu tõmmatakse käsikõplaga umbes 4 sm sügavused istutamisrennid vahekaugusega 50—55 sm. Istutamisel jäetakse taimede vahekauguseks reas 20—25 sm. Tubakaistikud istutatakse selleks tõmmatud istutamisrenni põhja, ja kui kastmisel paar alumist lehte kattub mullaga, tuleb seda pidada täiesti normaalseks. Istutamistehnika seisukohalt olgu märgitud, et

muld tuleb sõrmedega hästi tugevasti kahelt poolt istikut kogu istutamisaugu sügavuselt pigistada taime juurte ümber.

Hoolitsemistööd kasvuajal.

Umbes 10 päeva pärast istutamist tuleb taimede reavahed käsikõplaga läbi harida, nii et mulda ei koguks taime varte ümber, vaid enam reavahede keskk kohta. Teiskordsel muldamisel, mis võetagu ette 2 nädalat pärast esimest muldamist, tõmmatakse mulda taimede ümber. Esmaordsel reavahede harimisel, kui tubaka kasv tundub kidurana, tuleb kasvu tugevdamiseks anda salpeetriväetist umbes 5 gr. (1 teelusikatäis) iga taime kohta. Salpeeterväetis riputatakse poolkaares taime ümber. Teise reavahelt harimise järele katavad tubakalehed juba laiemalt maad, muld püsib kobedana ja nüüd maa harimine ei ole oluline, ainult tuleb pidada silmas, et umbrohi ei hakkaks kasvama ja muld ridade vahel ei oleks kinni sõtkunud. Põuasel ajal tuleb tubakataimi ka pärast istutamist-kastmist kasta kuid seda ikka ja alati õhtupoolikul, päikese käes seisnud veega. Kastmise järele taime ümber muutub muld tihedaks, nii on vajalik järgmisel päeval kohendada, sest tubakas tahab kasvuks õhurikast mulda.

Tähtsamaks hoolitsemistööks tubakal on ka õigeaegne latvade kärpimine. Niipea kui taimedel ilmuvad õienupud, tuleb need koos ladvaga ära lõigata, ja hiljem, kui kasvavad ladvavõsud, tuleb ka need kõrvaldada. Tubaka õitsemisel kulub taimel rohkesti kasvujõudu, hiljem ei saa ladva väikestest lehtedest, samuti õitest, nimetamisväärt suitsetamismaterjali, vaid need takistavad alumiste lehtede täiskasvamist ja valmimist. Tubaka valminud lehed tuleb kasvuajal järk-järgult ära murda ja koguda. Lehed on valminud, kui muutuvad kollakalt tähniliseks ja on kaetud nagu meepiiskadega. Lehed valmivad alt üles järk-järgult, kusjuures maapinnaligidased, nn. liivalehed, valmivad kiiresti, kuid kvaliteet on neil nõrgem. Parema väärtusega tubakad annavad 10—12 varre keskosa lehte kuni tagasilõigatud ladvani. Tubakalehed pärast korjamist jäetakse väikestesse hunnikutesse 3—4 päevaks kinnikae-

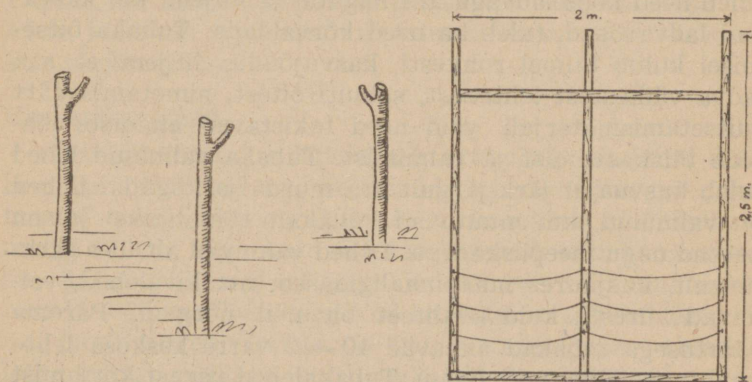
tult seisma, kus lehed lähevad soojaks ja sellega muutub lehtede värv ühtlasemalt kollaseks.

Tubaka valminud lehti murtakse 2—3 korda kasvuajal ja enne öökülma lõigatakse lõplikult tubakas ligi maad ühes valmimata lehtedega, jäetakse väikestesse hunnikutesse 3—4 päevaks seisma, seejärel murtakse lehed varte küljest ära ja kuivatatakse nöörijärelaetult. Tubakavarred pannakse kuivama katuse alla roovlattide vahele.

Tubaka kuivatamine.

Tubakalehed tuleb kuivatada nööri järelaetult. Selleks valmistatakse traadist pikk nöel, millega on töötamine kiirem kui tavalise kotinöelaga. Lehed torgitakse lehe vartpidi asetusega ühele poole nöelale. On nöel lehti täis, tõugatakse lehed nöela järel olevale nöörile. Neid pannakse sellisel hulgal nöörile, et hiljem iga leht mõne millimeetri vahega oleks üksteisest eemal. Lehed seotakse nööriga selleks valmistatud raami külge, millega need päeval asetatakse päikese kätte ja ööseks viiakse jälle varju hoonesse. Siin on tubakat kasvatavate maadega võrreldes meie maal praktilise lahkumine, sest tavaliselt asetatakse neil tubakalehed nööridega katuse alla kuivama, kus need üldse päikest ei näe.

Tubakalehtede kuivatamiseks valmistatakse sellekohane lihtne raam, kuhu lehed nööridega raamisselöödud naelte külge seotakse.

Tubaka kuivatamisraam ja raami asetamise hargid.

Kuivatamisraami valmistamiseks võetakse viis latti või liistu, neist 4 tk. 2 m ja üks 2,5 m pikkune. Raam lüüakse nii kokku, et pikem latt ulatuks 25 sm pikkuselt kummaltki poolt raami välja, ja ka kolme püstlati otsad jäetakse 25 sm pikkuselt väljaspoole ülemist latti, nii on raami tõstmine hõlpus. Raami ühele küljele lüüakse kõigele kolmele püstlatile 25 sm vahedega naelad, painutades keskmise lati naelad ülespoole kõveraks. Lehtede kuivatamise nööri pikkuseks võetakse 2,5 m. On lehed aetud nööri järele, seotakse nöör lehtedega pingulitõmmatult raami kahe äärmise naela külge ja keskkohat tõstetakse keskmise raami lati kõverale naelale, nii nagu see nähtub juuresoleval joonisel.

Päeval asetatakse kuivatamisraam ühes lehtedega maapinnale horisontaalselt selleks parajate kaugustega maasse löödud kolmele hargile. Hargid lüüakse maasse raami mõõtude järgi, nii et kõrgus oleks umbes 1 m. Raami pikem latt asetatakse kahele hargile, kuna raami vastaskülg toetuks keskkohaga ühele hargile. Tubakaraamid lehtedega asetatakse kuivemale kohale ja rohi niidetakse sealt ära hästi ligi maad. Kuiva päikesepaistelise ilmaga viiakse raamid lehtedega välja kuivama, kuna öösel ja niiske ilma puhul asetatakse raamid mõnda hoonesse serviti. Raamil päikese käes tubaka kuivatamise kirjeldus on saanud ETK tubakavabriku meistritl hr. J. Kaevatsilt, kes töötas pikemat aega sel alal tubaka kasvatamise piirkonnas.

On lehed kuivanud, võetakse need ühes nööriidga raamilt, seotakse kimpu ja riputatakse lae külge, kuna seinal rippudes lehed pudenevad. Kuiva päikesepaistelise ilmaga viiakse lehekimbud välja kuivama, kuid seda tehakse ainult siis, kui lehed ruumis on tõmbunud niiskeks, kusjuures tuleb olla ettevaatlik, et lehed ei puruneks. Kuivad tubakalehed võivad kuivas kohas seista mõne kuu, ilma et need rikneksid, kuid võib osaliselt ka umbes 1½ kuu möödumisel parkida ja võtta tubakana tarvitamisele.

Kuivad tubakalehe kimbud enne parkimisele asumist viiakse üheks või paariks päevaks keldrisse, kus need muutuvad pehmeks ja ei purune käsitsemisel. Keldri puudumisel tuleb kuivi lehti järk-järgult vähesel määral piserdada

sooja veega. Niiskunud tubakalehtedest tõmmatakse nõör välja, sorteeritakse ja silutakse üksikult sirgeks ning pannakse väikestesse 20-lehelistesse kimpudesse. Tubakalehe pakid laotakse lehe vartega vastamisi tihedalt korralikult paberiga vooderdatud 10—15 kg mahuga puust või plekist kastidesse. Tubakapakid hoida 50° C soojas kohas, kuna 60° C soojus on juba kahjulik. Käärimine toimub mitu nädalat, vahete-vahel tuleb tubakapakke kontrollida ja laduda ümber. Käärimise ajal peavad tubakalehed olema parajalt niisked. On aga lehed kuivanud, tuleb neid piserdada vähesel määral veega. Pärast käärimist on tubakas kasutamiskõlblik ja selle käsitamine ei tee raskusi.

Kasutatud kirjandus.

- Aianduse õpperaamat. A. Mätlik, A. Siimon, J. Port.
Põllumehe käsiraamat III osa.
Söödajuurvilja kasvatamine. Jul. Aamisepp.
Väetuseõpetus. J. Lehtmann ja K. Liideman (nüüdne Liidak).
Põllumajandus 1933. a.-käik. E. Haugase artiklid.

Sisukord:

	Lk.
Saateks	5
Üldosa	6
Milline maa sobib köögivilja kasvatamiseks	6
Maa köögivilja kasvatamiskõlblikuks muutmine	7
Millega väetada köögivilju	12
Köögiviljade kasvatamise viisid, külv ja istutamine	18
Köögiviljade eest hoolitsemine kasvuajal	23
Tähtsamate köögiviljade kasvatamise kirjeldus kultuuride järele	27
Valge peakapsas	27
Lill- ehk õiskapsas	30
Söögikaalikas	33
Söögipeet	36
Söögiporgand	38
Söögisibul	41
Peenrakurk	42
Tomat	45
Aedsalat	47
Redis	47
Aedhernes	49
Põlduba	51
Kartul	52
Tubakas	55

A-13479